

«Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών»

«Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών»

«ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΕΣ »

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας:

«Θεωρητικές προσεγγίσεις της Πολιτιστικής Βιομηχανίας»

Φοιτήτρια: Δημάδη Μαρία

Επιβλέποντες:

Δρ. Ποταμιάς Σπυρίδων

Δρ. Κασάρας Κωνσταντίνος

Πίνακας Klimt - Το δέντρο της ζωής

Έδεσσα, Ιούλιος 2026

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή/της φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο/η συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του/της συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του/της συγγραφέα/δημιουργού. Ο/Η συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Ευχαριστίες

Θεωρώ τυχερό τον εαυτό μου, που είχα επιβλέπων τον Δρ. Ποταμιά Σπυρίδων, ο οποίος μου έδινε ερεθίσματα και τροφοδοτούσε την σκέψη μου με προβληματισμούς, σ' όλη την διάρκεια της συνεργασίας μας.

Ευχαριστώ επίσης, και τον συνεπιβλέποντα Δρ. Κασάρα Κωνσταντίνο, διότι με τους σχολιασμούς και τις παρατηρήσεις του, συνέβαλε στην βελτίωση της Διπλωματικής μου Εργασίας.

Δημάδη Μαρία
«Θεωρητικές προσεγγίσεις της Πολιτιστικής Βιομηχανίας»

Αφιέρωση

*Στην μνήμη της μητέρας μου, Δημάδη Σοφίας
& του συζύγου μου, Μάνδη Ιωάννη*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Κατά τον μακρύ εικοστό αιώνα, τα πολιτιστικά προϊόντα αξιολογήθηκαν από τις δύο Μαρξιστικές θεωρήσεις της Σχολής της Φρανκφούρτης και της Σχολής του Μπέρμιγχαμ. Το αρχιμήδαιο σημείο υπήρξε ο διαφωτισμός, ένα πλουραλιστικό φαινόμενο, που κυοφόρησε τις ριζοσπαστικές ιδέες, της ισότητας, της ελευθερίας, της αλληλεγγύης και της αυτοδιάθεσης του ατόμου. Επιφέροντας πολλές αλλαγές και στην κοινωνική δομή, στην οικονομία, στην επιστήμη και στην τεχνολογία, που συνδέθηκαν με την ανάδυση της αστικής τάξης και την εδραίωση της φιλελεύθερης οικονομίας. Αξιοσημείωτο είναι, ότι η διαφωτιστική σκέψη, διαμόρφωσε και τις πολιτικές ιδεολογίες, του φιλελευθερισμού και του σοσιαλισμού. Στο πλαίσιο αυτό, η δυτική σκέψη ταλανίστηκε, από έναν διϋσμό, αντιθετική και συγκρουσιακή σχέση μεταξύ σοσιαλισμού και φιλελευθερισμού.

Οι μαρξιστικές και αριστερές θεωρήσεις, δείδαν στην πολιτιστική βιομηχανία της αστικής τάξης, την προσπάθεια ιδεολογικής χειραγώγησης της κοινωνίας, όπου τα πολιτιστικά προϊόντα, εργαλειοποιήθηκαν, χρησιμοποιήθηκαν ως μέσο για την κυριαρχία, της αστικής τάξης και την συντήρηση του ταξικού διαχωρισμού.

Στην ίδια πολιτική και μαρξιστική γραμμή κινείται και η σχολή του Μπέρμιγχαμ, δέχεται τις θέσεις της Γερμανικής σχολής, που επιχειρώντας να τις υπερβεί και να τις εξελίξει, δεν έδωσε αρκετή σημασία στα πολιτιστικά προϊόντα, τα οποία ανέγνωσε ως μία επιπλέον δραστηριότητα, του φιλελεύθερου συστήματος. Και οι δύο προσεγγίσεις, στάθηκαν σε μια πολιτική αντιπαράθεση και εγκλωβίστηκαν σε ένα μονολιθικό τρόπο σκέψης. Είδαν την πολιτιστική βιομηχανία από ψηλά από θέση την εξουσίας και όχι από την θέση του εξουσιαζόμενου, του καταναλωτή των πολιτιστικών προϊόντων.

Τέλος η Φεμινιστική θεώρηση, ασχολήθηκε με το έμφυλο ζήτημα που συντηρήθηκε στους κόλπους της πατριαρχικής κοινωνίας, αναγνωρίζοντας παράλληλα, την αξία των πολιτιστικών αγαθών, και την προσπάθεια χειραγώγησης της καταπιεσμένης γυναίκας. Ξεπέρασε όμως το κλειστό σύστημα της πολιτικής σκέψης, και δεν είδε το έμφυλο ζήτημα από την θέση εξουσίας, αλλά από την θέση του καταπιεσμένου. Αποδόμησε τον κυρίαρχο λόγο, που σχετίζεται με την σχέση κυριαρχίας και υποταγής, άντρα – γυναίκας στην πατριαρχική κοινωνία. Αντιστάθηκε και ξεπέρασε τον εργαλειοποιημένο λόγο της διαφωτιστικής σκέψης, και έδωσε μία ανθρωποκεντρική διάσταση, στην ετεροφυλία, δίνοντας αξία στο ανθρώπινο όν. Οι διαφωτιστικές ιδέες, της ελευθερίας του ατόμου και της αυτοδιάθεσής του, μετουσιώθηκαν σε απτή πραγματικότητα, και υπονόμισαν την

αδιαμφισβήτητη αλήθεια και κανονικότητα, του πατριαρχικού μοντέλου κοινωνικής συγκρότησης.

Λέξεις κλειδιά:

Μάζα- Μαζική κουλτούρα

Χειραγώγηση

Εργατική κουλτούρα

Πατριαρχία

Έμφυλο ζήτημα

Ουτοπία

ABSTRACT

During the long twentieth century, cultural products were evaluated by the two Marxist perspectives of the Frankfurt School and the Birmingham School. The Archimedean point was the Enlightenment, a pluralistic phenomenon that gave birth to the radical ideas of equality, freedom, solidarity, and individual self-determination. It brought about many changes in social structure, in the economy, in science and technology, which were connected with the rise of the bourgeoisie and the consolidation of the liberal economy. Notably, Enlightenment thought also shaped the political ideologies of liberalism and socialism. Within this framework, Western thought was troubled by a dualism, an oppositional and conflictual relationship between socialism and liberalism.

The Marxist and left-wing perspectives perceived in the cultural industry of the bourgeoisie an attempt at the ideological manipulation of society, in which cultural products were instrumentalized, used as a means for the domination of the bourgeoisie and the maintenance of class division.

The Birmingham School moves along the same political and Marxist line; it accepts the positions of the German school, and while attempting to transcend and develop them, it did not give sufficient attention to cultural products, which it read as merely an additional activity of the liberal system. Both approaches took a stance of political confrontation and became trapped in a monolithic way of thinking. They viewed the cultural industry from above, from the position of power, and not from the position of the one subjected to power — the consumer of cultural products.

Finally, the feminist perspective dealt with the gender issue as sustained within the bosom of patriarchal society, while at the same time recognizing the value of cultural goods and the attempt to manipulate the oppressed woman. However, it went beyond the closed system of political thought, and did not view the gender issue from the position of power, but from the position of the oppressed. It deconstructed the dominant discourse related to the relationship of domination and subordination between man and woman in patriarchal society. It resisted and transcended the instrumentalized discourse of Enlightenment thought, and gave an anthropocentric dimension to heterosexuality, granting value to the human being. The Enlightenment ideas of individual freedom and self-determination were transformed into

tangible reality, and undermined the unquestionable truth and normativity of the patriarchal model of social organization.

Keywords:

Mass – Mass culture

Manipulation

Working-class culture

Patriarchy

Gender issue

Utopia

Περιεχόμενα

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	10
2. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΝΙΑ - ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ – ΣΧΟΛΗ ΦΡΑΝΚΦΟΥΡΤΗΣ ..	12
<i>Λαϊκή και Υψηλή κουλτούρα</i>	12
<i>Διαφωτισμός</i>	13
2.1. Φιλελευθερισμός - Πολιτιστική βιομηχανία – Σχολή Φρανκφούρτης	14
2.1.1. Φιλελευθερισμός	14
2.1.2. Πολιτιστική βιομηχανία	15
2.2. Πολιτιστική βιομηχανία και Πολιτική	16
2.3.1. Διάσταση τέχνης και μαζικής κουλτούρας	17
2.3.2. Διαμόρφωση της μαζικής κουλτούρας	18
2.3.3. Μαζική κουλτούρα και Πολιτική	19
3. ΣΧΟΛΗ ΜΠΕΡΜΙΓΧΑΜ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΝΙΑ	23
3.1. Πολιτιστική Βιομηχανία και Κουλτούρα	23
3.1.1. Διαμόρφωση της λαϊκής κουλτούρας	25
3.2. Κουλτούρα και Πολιτική	27
3.2.1. Η Πολιτική της Θάτσερ	30
3.3. Σύγκριση θέσεων Σχολής Φρανκφούρτης και Σχολής Μπέρμιγχαμ	30
4. Ο ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ	35
<i>Ο κοινωνικός ρόλος της γυναίκας</i>	35
4.1. Η Πατριαρχική κοινωνία στη Νεωτερικότητα	36
4.1.1. Διαμόρφωση της πατριαρχικής κουλτούρας	36
4.2. Οι πολιτιστικές προσεγγίσεις του φεμινισμού	38
4.3. Φεμινισμός και Πολιτιστική Βιομηχανία	42
4.4. Σύγκριση της φεμινιστικής θεώρησης με την Σχολή της Φρανκφούρτης και Μπέρμιγχαμ	46
5. ΕΠΙΛΟΓΟΣ	49
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	54

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι επαναστατικές ιδέες του διαφωτισμού σηματοδότησαν το τέλος μιας εποχής, και την αρχή μιας νέας, αυτή της νεωτερικότητας, που συνδέεται με την εμπιστοσύνη στην επιστήμη, στον ορθό λόγο και την τεχνολογική εξέλιξη. Συνοδεύτηκε από κοινωνικές αλλαγές, την κατάλυση της αριστοκρατίας των φεουδαρχών και την ανάδυση της αστικής τάξης, τις αλλαγές στην οικονομία και τον τρόπο παραγωγής των αγαθών, που συμπαρέσυρε και τον τομέα του πολιτισμού.

Η βιομηχανική επανάσταση της εποχής, με τη φιλελεύθερη οικονομία, άλλαξαν ριζικά, τον τρόπο παραγωγής των πολιτικών αγαθών, και την κατανάλωσή τους από το ευρύ κοινό. Συνιστά την πολιτιστική βιομηχανία, του 20^{ου} αιώνα, στην οποία ασκήθηκε κριτική και μελετήθηκε από λόγιους των κοινωνικών επιστημών και του πολιτισμού.

Οι διανοητές της Σχολής της Φρανκφούρτης, το Κέντρο Πολιτιστικών Σπουδών του Μπέρμιγχαμ καθώς και τα φεμινιστικά κινήματα, μελέτησαν την πολιτιστική βιομηχανία, στην οποία άσκησαν κριτική αναδεικνύοντας την πολιτική και κοινωνική διάσταση του σύγχρονου πολιτισμού.

Η μεθοδολογία που θα ακολουθηθεί θα είναι η θεωρητική προσέγγιση του ζητήματος, από την ελληνική βιβλιογραφία και πηγές από το διαδίκτυο, που σχετίζονται με την μελέτη του ζητήματος, με την σύγκριση και των τριών προσεγγίσεων, της σχολής Φρανκφούρτης, της σχολής του Μπέρμιγχαμ και του Φεμινιστικού κινήματος.

Στην πρώτη ενότητα θα επιχειρήσουμε να διερευνήσουμε τις θέσεις των θεωρητικών της Σχολής Φρανκφούρτης, που εμπνεόμενοι από την μαρξιστική παράδοση διατήρησαν μία αντιπολιτευτική στάση απέναντι στα πολιτιστικά προϊόντα της καπιταλιστικής κοινωνίας.

Στην συνέχεια θα εξετάσουμε τις προσεγγίσεις των εκπροσώπων της σχολής του Μπέρμιγχαμ που και αυτοί εμπνεόμενοι από τις Μαρξιστικές απόψεις προσέγγισαν το ζήτημα από την πολιτική σκοπιά, παρόλο που διατήρησαν μία πιο διαλλακτική στάση, εγκλωβίστηκαν στην καθαρά πολιτική και μονολιθική προσέγγιση της πολιτιστικής βιομηχανίας.

Και τέλος θα μελετήσουμε τις θεωρήσεις του φεμινιστικού κινήματος, όπου είδε την πολιτιστική βιομηχανία μέσα από την θετική ματιά, ως τόπος παραγωγής ιδεών, που δεν χαρακτηρίζεται η στάση της, από κλειστή πολιτική αντιπαράθεση, αλλά ανέδειξε μέσα από

το έργο του, την αξία του υποκειμένου και της αυτοδιάθεσης του γυναικείου υποκειμένου, συμπεριλαμβάνοντας μέσα από την οπτική αυτή, κάθε ανθρώπινο όν, και κάθε περιθωριοποιημένη μειονότητα που υφίσταται καταπίεση.

2. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΝΙΑ - ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ – ΣΧΟΛΗ ΦΡΑΝΚΦΟΥΡΤΗΣ

Πριν προχωρήσουμε στην πραγμάτευση του ζητήματος, θα κάνουμε μία σύντομη ιστορική αναδρομή για τον τρόπο τον με τον οποίο, προσλάμβαναν και αξιολογούσαν την τέχνη και τον πολιτισμό οι κοινωνίες του παρελθόντος. Σε γενικές γραμμές, υποστήριζαν ότι προάγει τον πολιτισμό, ο οποίος με την σειρά του διατηρεί την πολιτική σταθερότητα. Η τέχνη ήταν από τα υψηλά και τα ωραία, και τα μεγάλα, που θα μπορούσε να συλλάβει η ανθρώπινη ψυχή. Αλλά αφορούσε μόνο την ολιγαρχία της γνώσης και του πλούτου. Οι πληβείοι λόγω της αμορφωσιάς τους, και του ακατέργαστου χαρακτήρα τους, δεν είχαν την ικανότητα να συλλάβουν το ιδεώδες και το υψηλό, οι οποίοι και βρίσκουν διέξοδο και εκτόνωση, ορμώντας από τα αρχέγονα συναισθήματα, τα ακαλλιέργητα ορμέφυτα, του θυμού και του πάθους. Προσδίδοντας έναν ελιτισμό στην τέχνη, η υψηλή τέχνη και κουλτούρα είναι χαρακτηριστικό της μειοψηφίας, ολιγαρχίας που προάγει τον πολιτισμό και σε αντιδιαστολή, η λαϊκή κουλτούρα, της πλειοψηφίας και του όχλου, δεν έχει καμιά σχέση με την τέχνη, καθώς η κουλτούρα τους είναι βάρβαρη και ακατέργαστη, κατευθυνόμενη από αρχέγονες ορμές και πάθη.

Λαϊκή και Υψηλή κουλτούρα

Από την αρχαιότητα μέχρι και τα μέσα του εικοστού αιώνα, η τέχνη είχε ένα κοινωνικό πρόσημο, αφορούσε μόνο τις ανώτερες κοινωνικές τάξεις, την ολιγαρχία του πλούτου και της γνώσης, σε αντιδιαστολή με την λαϊκή κουλτούρα που χαρακτήριζε τις συνήθειες του όχλου, και ταυτιζόταν με την ηθική παρακμή και την απειλή της πολιτικής τάξης.

Ο Ηράκλειτος εξέφραζε το σεβασμό στην αριστοκρατία και την υψηλή κουλτούρα του, και περιφρονούσε τον όχλο καθώς δεν είχε την ικανότητα να κατανοήσει, το ευγενές και το ιδεώδες. Στο ίδιο ελιτίστικο πνεύμα κινήθηκε και Πλάτωνας, στην προσπάθειά του να προστατεύσει την Αθηναϊκή πολιτεία από την παρακμή, και γίνεται κατηγορηματικός, απορρίπτοντας την δημοφιλή ποίηση, και των λαϊκών βάρδων, καθώς προάγει την ασέβεια στην νόμους της πόλης και τις παραδόσεις, καλλιεργώντας και ενθαρρύνοντας, τα πάθη και την βαρβαρότητα. Η μαζική σφαγή των κατοίκων της πόλης Ρομάν στη Γαλλία πριν από την έναρξη της λαϊκής γιορτής του καρναβαλιού, είναι ενδεικτικό παράδειγμα της απειλής που

ένοιωθε η ολιγαρχία από την μάζα, με την υποψία ότι η λαϊκή γιορτή του όχλου, θα μετατρεπόταν σε στάση εναντίον τους¹.

Από τα παραπάνω διαφαίνεται, η τέχνη και η κουλτούρα έχει κοινωνική χρηστική αξία, υψηλή τέχνη χαρακτηρίζει την αριστοκρατία και η χαμηλή τέχνη τον όχλο και την βαρβαρότητα, καθώς ξυπνάει τα πάθη και την ανεξέλεγκτη αντίδραση, απέναντι στην κοινωνική καταπίεση. Αυτός ο φόβος και η καχυποψία απέναντι στη μάζα επιβίωσε και μέχρι και τους νεώτερους χρόνους. Οι ιδέες του διαφωτισμού άρχισαν να αμφισβητούν τις πολιτισμικές αξίες του παρελθόντος, δείχνοντας εμπιστοσύνη στις αρχές της ισότητας, της ελευθερίας και της αυτονομίας.

Διαφωτισμός

Οι ιδέες της Γαλλικής επανάστασης έφεραν τριγμούς στο παλαιό καθεστώς, η αριστοκρατική τάξη καταλύεται και αναδύεται η αστική τάξη, που παίρνει τα ηνία της εξουσίας. Οι διαφωτιστικές ιδέες, περί ισότητας, ελευθερίας του ατόμου, αλληλεγγύης και δικαιοσύνης, συνέβαλλαν στη διαμόρφωση της φιλελεύθερης και σοσιαλιστικής ιδεολογίας, των δύο κυρίαρχων πολιτικών ιδεολογιών. Επιπροσθέτως, η πρόοδος της επιστήμης της, τεχνολογίας, με την βιομηχανική επανάσταση, προαναγγέλλει, ένα καλύτερο μέλλον για την ανθρωπότητα, αυτή της ευημερίας, οικονομικής και κοινωνικής.

Πλήθος βιομηχανιών συγκροτούν την πόλη, και η εγκατάλειψη της υπαίθρου προς αναζήτηση εργασίας, και καλύτερης ζωής στην πόλη, είναι πλέον γεγονός. Ένα νέο σκηνικό διαμορφώνεται, με καπνούς εργοστασίων, βουές μηχανών, και την πολυκοσμία στην πόλη. Οι διαφωτιστικές ιδέες με την βιομηχανική επανάσταση, σηματοδότησαν το τέλος μιας εποχής και την έναρξη της εποχής του μοντερνισμού και της νεωτερικότητας².

Η νέα τάξη πραγμάτων, δεν δημιουργήσε μόνο ένα νέο εργασιακό περιβάλλον, με την κυριαρχία της αστικής τάξης, και με την εξέλιξη της τεχνολογίας, άλλαξε δραματικά τον τομέα της τέχνης και του πολιτισμού. Πλέον γίνεται λόγος για πολιτιστική βιομηχανία, αναδεικνύοντας έναν άλλο τρόπο παραγωγής και προώθησης των πολιτιστικών αγαθών. Το νέο πολιτιστικό περιβάλλον, πέρασε από την βάσανο της αυστηρής κριτικής, των θεωρητικών της Σχολής Φρανκφούρτης, που διαμορφώθηκε, κάτω από την επίδραση των αριστερών, πολιτικών πεποιθήσεών τους.

¹ Πασχαλίδης Γρ., & Χαμπούρη – Ιωαννίδου Αικ.,(2002), *Οι Διαστάσεις των Πολιτιστικών Φαινομένων*, σ.92. σ. 90-91.

² Πασχαλίδης Γρ., & Χαμπούρη – Ιωαννίδου Αικ.,(2002), *Οι Διαστάσεις των Πολιτιστικών Φαινομένων*, σ.92.

2.1. Φιλελευθερισμός - Πολιτιστική βιομηχανία – Σχολή Φρανκφούρτης

Οι Γερμανόφωνοι αριστεροί διανοητές της σχολής, ο Τήοντορ Αντόρνο, Μάξ Χορκχάιμερ, Χέμπερ Μαρκούζε και Λέο Λόβενταλ, διαμόρφωσαν την κριτική τους στο σύγχρονο πολιτιστικό περιβάλλον, δεχόμενοι επιρροές από τον Βέμπερ, τον Μαρξισμό, τον Γκράμσι και την Φροϋδική ανάλυση. Η εμπειρίες που βίωσαν από τον Γερμανικό Ναζισμό, και της εμπειρίας τους κατά την μετάβασή τους στην Αμερική, όπου άκμαζε η πολιτιστική παραγωγή, συνέθεσαν μία κριτική θεωρία, που συνάδει, με μία αμιγώς αντιπολιτευτική πολιτική στάση. Μία αντίσταση – αντίθεση απέναντι στην καπιταλιστική κοινωνία – φιλελεύθερη οικονομία, που κατά την άποψή τους καταργεί τα ιδεώδη του σοσιαλισμού. Για να κατανοεί η κριτική της πολιτιστικής βιομηχανίας, είναι απαραίτητο να κατανοήσουμε τα βασικά του φιλελευθερισμού, όπως αναφέρονται μέσα από την αριστερή ματιά.

2.1.1. Φιλελευθερισμός

Σύμφωνα με τους διανοητές κατά την νεωτερική εποχή της βιομηχανοποίησης, αλλάζει ο τρόπος παραγωγής, και συμπαρασύρει τις σχέσεις παραγωγής. Περνάμε από το φεουδαρχικό στο καπιταλιστικό σύστημα, από τη σχέση αφέντη – χωρικού, στη σχέση αστού - προλεταριάτου. Το εποικοδόμημα του φιλελευθερισμού και κάθε πολιτικού συστήματος, αναπτύσσεται και εδραιώνεται σε σχέση με τους θεσμούς(εκπαιδευτικούς, πολιτικούς, νομικούς), οι οποίοι και διαμορφώνουν την κοινωνική συνείδηση, ένα σύστημα αξιών, που κυοφορείται στην θρησκεία, στην εκπαίδευση και στον πολιτισμό.³ Ο φιλελευθερισμός όμως δεν στηρίζεται μόνο στην οικονομία και τις σχέσεις παραγωγής μεταξύ αστού και προλεταριάτου. Το αιτιοκρατικό – θεωρητικό Μαρξιστικό μοντέλο, που μίλησε για ταξική πάλη αστού - προλεταριάτου, που οραματιζόταν μία ριζοσπαστική αλλαγή, με την κυριαρχία της εργατικής τάξης, δεν καρποφόρησε, καθώς δεν είχε το απαιτούμενο κοινωνικό αντίκρισμα. Η Μαρξιστική θέση, ότι η επανάσταση θα ήταν αναπόφευκτη, όταν καταρρεύσει η οικονομία, και δημιουργηθούν οι κατάλληλες οικονομικές συνθήκες, δεν ευοδώθηκε.

Για τον Γκράμσι οι αντικειμενικές συνθήκες στην Ιταλία, υπήρχαν εδώ και πολύ καιρό, μία οικονομία κρίση και ένα δυνατό προλεταριακό συνδικάτο. Η επαναστατική αλλαγή όμως δεν έγινε ποτέ. Οι αιτίες σύμφωνα με τον Γκράμσι πρέπει να αναζητηθούν αλλού, στην ιδεολογική

³ Storey J., (2015), *Πολιτισμική Θεωρία και λαϊκή κουλτούρα*, σ. 98.

ηγεμονία του κράτους που λειτουργεί ως αστυνόμευση για την καταστολή ανατρεπτικών ιδεών⁴ και την απόκρυψη ταξικών συμφερόντων. Παλαιότερα, στις προ καπιταλιστικές κοινωνίες η θρησκεία είχε αναλάβει, την ηθική διαπαιδαγώγηση των πολιτών ως ιδεολογικός μηχανισμός, και σήμερα αυτό τον ρόλο επιτελεί το εκπαιδευτικό σύστημα, να διαμορφώσει ένα παθητικό και κομφορμιστικό κοινό.

Η πολιτιστική βιομηχανία, ως κρατικός θεσμός, αξιοποιείται για την ηθική διαπαιδαγώγηση των πολιτών, λειτουργώντας ως θεματοφύλακας της φιλελεύθερης ιδεολογίας.

2.1.2. Πολιτιστική βιομηχανία

Ο όρος πολιτιστική βιομηχανία, χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τους θεωρητικούς της Σχολής της Φρανκφούρτης, για να δηλώσει την παραγωγή των τυποποιημένων πολιτιστικών προϊόντων, σύμφωνα με τα βιομηχανικά πρότυπα και τους κανόνες της αγοράς, τα οποία δεν αξιολογούνται ως τέχνη αλλά ως εμπορεύματα⁵. Χαρακτηρίζεται από την τυποποίηση των προϊόντων, προβαίνει στη μερική διαφοροποίησή τους, σε βελτιώσεις της μαζικής παραγωγής και προσανατολίζοντας το ενδιαφέρον στην τεχνική και όχι στο περιεχόμενο, και εμφανίζεται ως πρόοδος του ίδιο παντοτινά απaráλλαχτου⁶. Ακολουθεί τους κανόνες τις φιλελεύθερης οικονομίας αγοράς και ζήτησης, κάνοντας στατιστικές μετρήσεις ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και το εισόδημα του καταναλωτή, και διατείνεται ότι καλύπτει τις διαφοροποιημένες ανάγκες του κοινού. Με απώτερο στόχο να προσελκύσει όλο και μεγαλύτερο κοινό ώστε να αυξήσει τα κέρδη της. Προωθεί ήπια κομφορμιστικά προϊόντα, τα οποία έχουν απήχηση στο ευρύ κοινό, ώστε να εισπράξει οικονομικά οφέλη, με όσο δυνατόν λιγότερο ρίσκο. Παράλληλα δημιουργεί την ψευδαίσθηση στον καταναλωτή, ότι διαθέτει την ελευθερία της επιλογής, αλλά είναι μία ελευθερία επιλογής, ανάμεσα σε ομοειδή πράγματα. Όλα είναι σχεδιασμένα και μελετημένα για την στήριξη της καπιταλιστικής οικονομίας. Το μήνυμα που διαχέεται στη μάζα είναι, δουλεύεται σκληρά για να μπορείτε να απολαμβάνεται τα αγαθά του καπιταλισμού.

Η ορθολογική οργάνωση της καπιταλιστικής οικονομίας για την επίτευξη του σκοπού της κερδοφορίας και προβάλλοντας την ηθική διάσταση της εργασίας, στο εν' λόγω σκεπτικό της εργασίας, διαφαίνεται η εκλεκτική συγγένεια με τις απόψεις του Βέμπερ, που με την

⁴ Smith Ph., (2006), *Πολιτισμική Θεωρία Μια εισαγωγή*, σ. 80.

⁵ Πασχαλίδης Γρ., & Χαμπούρη – Ιωαννίδου Αικ., (2002), *Οι Διαστάσεις των Πολιτιστικών Φαινομένων*, σ.98

⁶ ό.π., σ.98-99.

ορθολογική του σκέψη από την μια απομάγευσε τον κόσμο⁷ και παράλληλα υιοθέτησε στοιχεία του προτεσταντισμού αγιοποιώντας την εργασία. Απαξιώνοντας την φτώχεια, ως μίasma της κοινωνίας, και στιγματίζοντας την πενία, κάθε πολίτης εμπεδώνει μέσα του, την ηθική της εργασίας. Και ο μόνος τρόπος για να αποτινάξει από πάνω του το στίγμα του περιθωριακού και του τεμπέλη, απαιτείται σκληρός μόχθος και επίπονη εργασία⁸. Η πολιτιστική βιομηχανία δεν χρησιμοποιείται μόνο για την κερδοφορία, αλλά δημιουργεί τις κατάλληλες συνθήκες για να διαμορφώσει μία μαζική κουλτούρα, με ηθικές αξίες και συμπεριφορές, που ενσωματώνονται στην φιλελεύθερη πολιτική ιδεολογία.

2.2. Πολιτιστική βιομηχανία και Πολιτική

Η εκβιομηχανισμένη και τυποποιημένη παραγωγή και προώθηση και κατανάλωση των πολιτιστικών προϊόντων, συνδυάζουν την εμπορική τους αξία, με την χρηστική κοινωνική αξία. Το σημαντικότερο είναι ότι στα πολιτιστικά αγαθά, έχουν πρόσβαση όλοι οι πολίτες, σε αντίθεση με τις προκαπιταλιστικές κοινωνίες, που ήταν προνόμιο της ολιγαρχίας. Διαφαίνεται δημοκρατικός χαρακτήρας της πολιτιστικής βιομηχανίας, τα αγαθά του πολιτισμού, προσφέρονται στο ευρύ κοινό, ώστε να απολαύσει το όφελός του, ψυχαγωγία, διασκέδαση και πνευματική καλλιέργεια. Και ο όρος δημοφιλής τέχνη και κουλτούρα υιοθετείται για να δηλώσει το δημοκρατικό χαρακτήρα του πολιτισμού, και της κοινωνικής αλλαγής.

Η σχολή Φρανκφούρτης όμως δεν συμμερίζεται την δημοκρατική διάσταση της πολιτιστικής βιομηχανίας, αλλά της δίνει μία αρνητική πολιτική ταυτότητα. Την ταυτίζει με τα μαζικά βιομηχανοποιημένα προϊόντα, που απευθύνονται στη μάζα και διαμορφώνουν την μαζική κουλτούρα. Υιοθετεί όρους υποτιμητικούς, μάλλον για να χρωματίσει αρνητικά την φιλελεύθερη πολιτική και ιδεολογία. Για την σχολή Φρανκφούρτης, αυτός είναι ο τρόπος που η αστική τάξη, βλέπει την κοινωνία, ως πειθήνια όργανο και μάζα, που προσαρμόζεται εύκολα στο σύστημα αξιών της. Η δημοτικότητα της δεν οφείλεται στο περιεχόμενό της, αλλά στα τονωτικά προγράμματα που προσφέρει, δεν είναι μία κοινωνική ανάγκη, που είναι προϊόν ελεύθερης σχέσης, αστού και κοινωνίας, προσφοράς και ζήτησης, αλλά μία κατασκευασμένη ανάγκη που εστιάζεται στην πρόσκαιρη ηδονή, καθοδηγούμενη από κρατικό συμφέρον⁹.

⁷ Smith Ph., (2006), *Πολιτισμική Θεωρία Μια εισαγωγή*, σ. 86 .

⁸ Αντόρνο Τ., Χορκχάμερ Μ., & κ.ά., (1984), *Τέχνη και Μαζική Κουλτούρα*, σ. 51.

⁹ό.π., σ. 67

Θεωρεί ότι, αποπροσανατολίζει και παραπλανά τα πλήθη, στο όνομα της κοινωνικής αρμονίας, και χρησιμοποιείται ως ιδεολογικός μηχανισμός, όπως και οι άλλοι θεσμοί, για την στερέωση του φιλελευθερισμού. Δεν ασκεί βία αλλά καταστέλλει την επαναστατική διάθεση, αφήνει ελεύθερο το σώμα και χαλινάγωγει την ψυχή.

2.3.1. Διάσταση τέχνης και μαζικής κουλτούρας

Η τέχνη έχει μία ανθρωποκεντρική διάσταση, καλλιεργεί το πνεύμα, την φαντασία και την αισθητική του κρίση, παρέχοντας μία ουτοπική διάσταση των πραγμάτων, που αρνείται αλλά και επαναστατεί απέναντι στην αλλοτριωμένη πραγματικότητα. Η τέχνη υψώνει την φωνή της πάνω από το κατεστημένο, προβάλλει το ουτοπικό στοιχείο, δημιουργεί εικόνες ζωής που έρχονται σε αντίθεση με την πραγματικότητα, όπως η ελευθερία και η αυτοπραγμάτωση του ανθρώπου. Το ουτοπικό στοιχείο είναι ένα μέσο, για την αναζήτηση μίας νέας πραγματικότητας, που αντιτίθεται στην ισχύουσα τάξη των πραγμάτων. Η τέχνη έχει μέσα της κάτι από την ανθρώπινη ψυχή, που υψώνεται πάνω από το πραγματικό κόσμο, τον οποίο μεταμορφώνει δίνοντας του μία άλλη διάσταση, ενός κόσμου που ζουν οι άνθρωποι πραγματικά. Προβάλλει αντίσταση απέναντι στην ισχύουσα τάξη, στην ουσία ενέχει μία ανατρεπτική πολιτική στάση¹⁰. Η θέση αυτή προβάλλει ένα στοιχείο αντίστασης, που μπορεί να εξελιχθεί σε πολιτική επανάσταση καταλύοντας τους κοινωνικούς καταναγκασμούς¹¹.

Το ουτοπικό στοιχείο το οποίο διέφυγε από την θρησκεία, με την διαφωτιστική σκέψη, την εκλογίκευση των πάντων και την απομάγευση του κόσμου, συνεχίζει να επιβιώνει στον ιδιωτικό κόσμο του καλλιτέχνη δημιουργού¹².

Στην τέχνη η εσωτερική βίωση της ουτοπίας, της ελευθερίας και αρμονίας του κόσμου έρχεται σε αντίθεση με την καταναγκαστική εξωτερική πραγματικότητα των ολοκληρωτικών καθεστώτων. Η αυτόνομη τέχνη θα μπορούσε να συμβάλει στην αμφισβήτηση των κοινωνικών αξιών, των στερεοτύπων, αντιστρέφοντας τους συμβατικούς κανόνες σκέψης¹³. Σ' αυτή την προοπτική αξιολογείται θετικά η υψηλή τέχνη και οι καλλιτεχνικές πρωτοπορίες, γιατί καλλιεργούν το πνεύμα, τη φαντασία και τον κριτικό στοχασμό, ενώ αντίθετα επικρίνεται τα προϊόντα της πολιτιστικής βιομηχανίας, γιατί αποπροσανατολίζουν το κοινό και γίνονται τροχοπέδη για την συλλογική κοινωνική δράση¹⁴. Αυτός ο διαχωρισμός της υψηλής και

¹⁰ ό.π., σ. 50.

¹¹ Αντόρνο Τ., Χορκχάμερ Μ., & κ.ά., (1984), *Τέχνη και Μαζική Κουλτούρα*, σ. 50

¹² ό.π., σ. 51

¹³ ό.π., σ. 17

¹⁴ Smith Ph., (2006), *Πολιτισμική Θεωρία – Μια εισαγωγή*, σ. 91.

χαμηλής τέχνης, υψηλή και χαμηλή κουλτούρα ενέχει κοινωνική – χρηστική αξία, παρέχει ένα κοινωνικό στάτους, η πρόσληψη και η απόλαυση της υψηλής τέχνης χαρακτηρίζει αστική μορφωμένη ελίτ, και η χαμηλή τέχνη απορροφάται από την απαίδευτη μάζα.

Στην πολιτιστική βιομηχανία των τυποποιημένων αγαθών, δεν υπάρχει πρωτοτυπία, καινοτομία, καθετί καινούργιο απορρίπτεται, και περιθωριοποιείται η αυτόνομη υψηλή τέχνη. Διαμορφώνεται ένα νέο πολιτισμικό τοπίο, όπου η υψηλή τέχνη συνυπάρχει με την χαμηλή τέχνη, η αυτονομία και η ελεύθερη έκφραση του δημιουργού καλλιτέχνη καταλύεται. Συνθέτει την υψηλή με την χαμηλή κουλτούρα προς ζημία και των δύο, από την υψηλή δανείζεται μόνο το εντυπωσιακό στοιχείο και από την χαμηλή δαμάζει και ελέγχει το ανατρεπτικό της χαρακτήρα¹⁵. Τα προϊόντα της πολιτιστικής βιομηχανίας, χάνουν το ουτοπικό τους χαρακτήρα και προσαρμόζονται με τις αξίες του φιλελεύθερου κόσμου. Η κουλτούρα της υψηλής τέχνης, δεν αντιτίθεται στον πολιτισμό της εποχής, αλλά συμμορφώνεται μ' αυτόν, όπως οργανώνεται από την βιομηχανία του πολιτισμού, και η διάσταση κουλτούρας και πολιτισμού καταλύεται.

2.3.2. Διαμόρφωση της μαζικής κουλτούρας

Το βασικό μήνυμα που περνάει στην κοινωνία είναι, να συμμορφώνεστε στις αξίες του συστήματος, να δουλεύεται σκληρά, να καταναλώνεται ώστε να είστε ευτυχισμένοι και να πετύχετε σε ατομικό επίπεδο¹⁶. Ο λήπτης των πολιτιστικών αγαθών δεν το υποκείμενο που καθορίζει την πολιτιστική βιομηχανία, αλλά το αντικείμενό της. Η γνώση που του προσφέρεται είναι η φωνή του κυρίου του, προκειμένου να συντηρηθεί και να στερεωθεί η νοοτροπία της μάζας, την οποία θεωρεί αμετάβλητη και δεδομένη¹⁷. Η πολιτιστική βιομηχανία γίνεται ένα μέσο χειραγώγησης και προσαρμογή της μάζας στην σκληρή πραγματικότητα, κατευθύνοντας την σκέψη της, στους οικονομικούς και πολιτικούς στόχους του καταπιεστικού συστήματος, και με αυτό τον τρόπο αφαιρεί την πολιτική σκέψη και αντίσταση από την εργατική τάξη¹⁸, την ταξική της συνείδηση. Ο χρόνος του κατανέμεται ανάμεσα στην εργασία και την διασκέδαση, ο ελεύθερος προσωπικός χρόνος δαπανείται στην ψυχαγωγία και στην διασκέδαση. Τόσο η εξαντλητική και μονότονη εργασία, όσο και η κατανάλωση των πολιτιστικών προϊόντων απονεκρώνουν την

¹⁵ Adorno Th., (2000), *Η Σύνοψη της Πολιτιστικής Βιομηχανίας*, σ. 15.

¹⁶ Smith Ph., (2006), *Πολιτισμική Θεωρία – Μια εισαγωγή*, σ. 91.

¹⁷ ό.π., *Η Σύνοψη της Πολιτιστικής βιομηχανίας*, σ.17.

¹⁸ Storey J., (2015), *Πολιτισμική Θεωρία και λαϊκή κουλτούρα*, σ. 105.

δημιουργική φαντασία και σκέψη, αλλοτριώνοντας το ανθρώπινο υποκείμενο, το οποίο γίνεται εξάρτημα – αντικείμενο της εκβιομηχανισμένης κοινωνίας.

2.3.3. Μαζική κουλτούρα και Πολιτική

Είναι δύο αλληλένδετες μορφές της κοινωνικής ζωής, και είναι σημαντική η μεταξύ τους σχέση, καθώς η αντιπαλότητάς, ή η συνεργασία τους, προωθούν ή ανακόπτουν την επαναστατική αλλαγή. Στον σύγχρονο κόσμο, ιδεολογία της αστικής τάξης, οι αξίες της, και τα πολιτισμικά στερεότυπα, αφομοιώνονται από την μάζα, στοχεύοντας στην διατήρηση της εξουσίας και της κοινωνικής αρμονίας. Επιπροσθέτως οι ταξικές συγκρούσεις και αντιπαράθεσεις λειαίνονται και δεν αναδύονται¹⁹.

Η πολιτιστική βιομηχανία των ολοκληρωτικών καθεστώτων, παραγκωνίζει και περιθωριοποιεί την υψηλή τέχνη, δημιουργεί νέα πολιτιστικά προϊόντα, ώστε να καταναλωθούν εύκολα από τις μάζες. Δανείζεται από την υψηλή τέχνη την σοβαρότητα και τον εντυπωσιασμό και από την χαμηλή τέχνη δαμάζει τον αντιστασιακό της χαρακτήρα²⁰. Τα πολιτιστικά προϊόντα χάνουν την καλλιτεχνική τους αξία και μεταμορφώνονται σε τυποποιημένα εμπορεύματα, οι καινοτομίες, προσδιορίζονται μόνο στα εφέ, που τους παρέχει η τεχνολογική εξέλιξη, προς χάριν του εντυπωσιασμού, διεγείροντας τις αισθήσεις του κοινού και όχι το πνεύμα, εστιάζεται στη μερική τεχνική διαφοροποίησή τους, και όχι στο περιεχόμενο. Προσφέροντας ψυχαγωγία και διασκέδαση, δημιουργεί μία κατασκευασμένη ανάγκη, την ευχαρίστηση, μία πρόσκαιρη απόλαυση, με την αιχμαλώτιση της σκέψης, γίνεται μία φυγή από την μονοτονία της εξαντλητικής εργασίας. Η ευχαρίστηση που προσφέρει σταθεροποιείται, καθώς δεν απαιτεί καμία πνευματική προσπάθεια, κινούμενη στους συνηθισμένους τρόπους σκέψης²¹. Η επίκληση στη δημιουργική σκέψη και την πολιτική φαντασία αποφεύγεται συστηματικά, εμποδίζοντας την διαμόρφωση σκεπτόμενων και πολιτικοποιημένων ατόμων. «Δεν είναι τυχαίο ότι στην Αμερική ταινιών, μπορούμε να ακούσουμε κυνικούς παραγωγούς ταινιών να λένε, ότι οι ταινίες πρέπει να παίρνουν υπόψη το επίπεδο των ενδεκάχρονων»²².

Η πολιτιστική βιομηχανία γίνεται μία εμπορική δραστηριότητα με σκοπό την κερδοφορία. Η ορθολογική σκέψη σε συνδυασμό με τα μέσα, την χρησιμοποίηση της τεχνολογίας και των

¹⁹ Smith Ph., (2006), *Πολιτισμική Θεωρία Μια εισαγωγή*, σ. 80 .

²⁰ Adorno Th., (2000), *Η Σύνοψη της Πολιτιστικής Βιομηχανίας*, σ. 15.

²¹ Αντόρνο T., Χορκχάιμερ M., & κ.ά., (1984), *Τέχνη και Μαζική Κουλτούρα*, σ. 88.

²² Adorno Th., (2000), *Η Σύνοψη της Πολιτιστικής Βιομηχανίας*, σ. 45.

πολιτιστικών προϊόντων, αποπερατώνουν τον σκοπό τους, που είναι η υποστήριξη του οικονομικού καπιταλιστικού συστήματος. Το πολιτιστικό όμως προϊόν εκτός από ανταλλακτική αξία έχει και κοινωνική – πολιτική χρησιμότητα. Υιοθετείται από την πολιτιστική βιομηχανία για να προπαγανδίζει και να στερεώσει στην συνείδηση του κοινού, μία μαζική κουλτούρα, ως απαραίτητο προαπαιτούμενο, για την προσαρμογή και ενσωμάτωση της μάζας, στην κυρίαρχη πολιτική ιδεολογία της αστικής τάξης.

Η κριτική στάση της Σχολής Φρανκφούρτης εκτός από τον Μαρξισμό δέχεται επιρροές από την Φροϋδική Ψυχανάλυση. Το αυθόρμητο, το πηγαίο, το αντιστασιακό που βρίσκεται στην ψυχή κατευνάζεται από την φευγαλέα ηδονή, την διασκέδαση την χαλάρωση, την κατανάλωση, τις επίπλαστες – κατασκευασμένες ανάγκες του καπιταλιστικού συστήματος, καταλύοντας την ανθρώπινη ελευθερία, και εμποδίζει την ανάδυση αυθεντικών διαπροσωπικών σχέσεων²³.

Ο κινηματογράφος, τα μπεστ σέλερ, η λογοτεχνία, επιβεβαιώνουν την εγκυρότητα του συστήματος, ως μοναδική αλήθεια και ως μία φυσική τάξη των πραγμάτων, που συνιστά και το κυρίαρχο μήνυμα, σχετιζόμενο με την κοινωνική σταθερότητα και αρμονία. Επίσης και το λανθάνον μήνυμα, δεν είναι δύσκολο να αποκαλυφθεί, καθώς κινείται στην ίδια οπτική. Η ανθρώπινη δυστυχία με τις εξευτελιστικές συνθήκες διαβίωσης, προβάλλεται ως μέρος της ζωής, την οποία οφείλει να το άτομο να υπομένει, ή και να την αντιμετωπίσει ως μία κωμική κατάσταση²⁴. Το τραγικό στοιχείο δεν λαμβάνει το χαρακτήρα της αντίστασης, αλλά της ηθικής διαπαιδαγώγησης, καθώς αντιβαίνει τις κυρίαρχες αξίες. Ο παράνομος - ανήθικος έρωτας μιας γυναίκας και η σύντομη ευτυχία της, πληρώνεται με το τίμημα της ζωής της. Στην θέση του τραγικού τοποθετείται το μεγαλείο τη της δυστυχίας. Το τραγικό δεν συνδέεται με την ελευθερία του ατόμου, την αμφισβήτηση και την αντίσταση, απέναντι στους θεσμούς της κοινωνίας, την σύγκρουση ατόμου και κοινωνίας. Η απώθηση του τραγικού στοιχείου, και η αντικατάστασή του, με την προβολή της δυστυχίας, διαμορφώνουν μία γενική ταύτιση και αντιλήψεων, εμπεδωμένη στη συνείδηση του κοινού και καμιά ατομικότητα, δεν αναγνωρίζεται, δεν είναι ούτε καν ανεκτή²⁵. Είναι μια συνεχής διαδικασία μύησης, για να συμβιβάζεται και να αντιμετωπίζει ο άνθρωπος, με υπομονή και με αυτό-διακωμώδηση την σκληρότητα αυτού του κόσμου.

²³ Smith Ph., (2006), *Πολιτισμική Θεωρία – Μια εισαγωγή*, σ. 315,316

²⁴ Smith Ph., (2006), *Πολιτισμική Θεωρία – Μια εισαγωγή*, σ. 105.

²⁵ Αντόρνο Τ., Χορκχάμερ Μ., & κ.ά., (1984), *Τέχνη και Μαζική Κουλτούρα*, σ. 105,107.

Σκλαβώνεται η ψυχή και το πνεύμα υποταγμένα στην εξαθλιωμένη και μίζερη κοινωνία, η οποία δηλώνεται ως μόνη αλήθεια και αντικειμενική πραγματικότητα: «*Είσαι ελεύθερος να σκέφτεσαι διαφορετικά από μένα και να διατηρείς τη ζωή σουαλλά στο εξής θα είσαι ξένος ανάμεσα στους πατριώτες σου αλλά είναι μια ζωή χειρότερη από το θάνατο*»²⁶.

Επιπροσθέτως όταν εμφανίζονται επαναστατικές τάσεις από την μάζα, για να τις κατευνάσουν, αποπροσανατολίζουν την σκέψη της, προωθώντας μέσω της πολιτιστικής βιομηχανίας, την ιδέα της εκπλήρωσης πλαστών επιθυμιών, όπως πλούτος, παθιασμένος έρωτας, περιπέτεια, σεξ²⁷. Δίνοντας την υπόσχεση ότι κάποτε και αυτοί θα απολαύσουν τα αγαθά του καπιταλισμού, την οικονομική ευημερία, που είναι το διαβατήριο για την κοινωνική τους καταξίωση. Είναι μία πλάνη για την μάζα, δίνοντας ψευδείς υποσχέσεις και προσδοκίες, οι οποίες δύναται να εκπληρωθούν στο έσχατο μέλλον.

Στην κριτική τους σκέψη διαφαίνεται, το ενδιαφέρον τους για τον άνθρωπο, την εργατική τάξη, να φτιάξει την δική της ιστορία με την ανατροπή της αστικής τάξης. Το ζήτημα είναι, ότι αυτοί που έχουν την υλική δύναμη έχουν πρόσβαση στη γνώση και επομένως μπορούν να φτιάξουν την ιδεολογία και την ιστορία. Σε αντιδιαστολή όμως η εργατική τάξη δεν διαθέτει ούτε υλική δύναμη ούτε και πνευματική καλλιέργεια, την απαραίτητη γνώση για να φτιάξει την δική της ιστορία. Δεν έχει το εχέγγυα να διαμορφώσει την ιδική της ιδεολογία, που θα αμφισβητεί και θα αντιπαλεύει το λόγο της κυρίαρχης τάξης. Οι κοινωνικοί θεσμοί, εκπαίδευση, δίκαιο, θρησκεία, βρίσκονται υπό τον έλεγχο της εξουσίας, που κάτω από την εργαλειοποίηση του λόγου, συνέβαλαν στην διαμόρφωση της κοινής γνώμης, διαβεβαιώνοντας ότι μόνη αποδεκτή αλήθεια, είναι αυτή της αστικής τάξης. Αν η εκπαίδευση και οι επιστήμες, δεν υποτάσσονταν στην εκλογίκευση των πάντων στην προοπτική της υποστήριξης της φιλελεύθερης οικονομίας, και αναζητούσαν όχι την ορθολογικοποιημένη δική τους αλήθεια, αλλά το κοινωνικά ωφέλιμο, το πιθανότερο ήταν να είχε διαμορφωθεί μία διαφορετική κοινωνία. Εάν η θρησκεία δεν υποτασσόταν στη λογική της υποταγής στην πολιτική εξουσία, και αν εξεταζόταν κάτω από ένα θεωρητικό πλαίσιο, όχι για να τεκμηριωθεί η αλήθειά της, αλλά εάν αυτά που αναφέρονται, είναι κοινωνικά ωφέλιμα, ίσως πολλές από τις ηθικές αξίες του σύγχρονου κόσμου, να είχαν αμφισβητηθεί και καταλυθεί.

²⁶ ό.π., σ. 148.

²⁷ ό.π., σ.154

Μέσα από αυτή την οπτική ο λόγος της σχολής Φρανκφούρτης, γίνεται όχι μόνο αντιπολιτευτικός αλλά και γνήσια ανθρωποκεντρικός. Η εκλογίκευση των πάντων που αρχικά υποδούλωσε την φύση, στην συνέχεια υποδούλωσε τον άνθρωπο. Οι ιδέες της ισότητας, της ελευθερίας, της αυτονομίας του ατόμου, έπεσαν στο κενό, και αντικαταστάθηκαν, από την εκμετάλλευση του ανθρώπου από άνθρωπο, την απονέκρωση της κριτικής σκέψης και της φαντασίας. Παρ' όλο που η κριτική στάση της σχολής είναι απότοκο της αριστερής τους, πολιτικής στράτευσης, και χαρακτηρίζεται ως μονολιθική, ανοίγει νέους προβληματισμούς και παρέχει ερεθίσματα, για την γνωριμία μας με το σύγχρονο κόσμο, της αφθονίας της υλικής κατανάλωσης και της αλλοτριωμένης κοινωνίας.

Μία άλλη θεωρητική προσέγγιση αναδύθηκε στα μέσα του 20^{ου} αιώνα στη Βρετανία, με αριστερές και αυτή καταβολές, η οποία εξέτασε την πολιτιστική βιομηχανία μέσα από μία διαφορετική οπτική.

3. ΣΧΟΛΗ ΜΠΕΡΜΙΓΧΑΜ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΝΙΑ

Στα μέσα του 20^{ου} αιώνα, ιδρύθηκε το Κέντρο Σύγχρονων Πολιτισμικών Σπουδών του Μπέρμιγχαμ, με αριστερές θεωρήσεις, επιχειρώντας να ανακατασκευάσει, και να εξελίξει τις απόψεις της σχολής Φρανκφούρτης. Δέχεται τις μαρξιστικές απόψεις, τονίζοντας τον ανθρώπινο παράγοντα σε σχέση με τα δομικά στοιχεία της κοινωνικού συστήματος. Οι κύριοι εκφραστές της Βρετανικής σχολής υπήρξαν Richard Hoggart, Raymond Williams, Stuart Hall, & Thomson.

Δίνει μεγαλύτερη αξία στη λαϊκή τάξη και στην κουλτούρα τους, αλλά δεν αναλύει, πως αυτή μετασηματίζεται από την βιομηχανία του πολιτισμού. Ο λήπτης πολιτιστικών αγαθών, που είναι η πλειοψηφία, η λαϊκή μάζα δεν είναι ένα πειθήνιο όργανο, αλλά, ερμηνεύει και αξιολογεί το μήνυμα με τον δικό του τρόπο, που είναι παράγωγο του πολιτισμικού του προφίλ. Το ενδιαφέρον τους εστιάζεται περισσότερο στην διαμόρφωση της λαϊκής κουλτούρας και των υποκουλτούρων της.

Διατηρεί ένα περισσότερο διαλλακτικό τόνο, σε μία προσπάθεια να συνθέσει τις αξίες της λαϊκής κουλτούρας με την αστική ιδεολογία. Το Θεωρητικό του σχήμα, μοιάζει θέση – αντίθεση, σύνθεση, αλλά δεν έφτασε στην ποτέ υπέρβαση της αντίθεσης. Πιθανόν αυτή η υπέρβαση θα μας οδηγούσε σε μία άλλη οπτική για την σχέση μας, με την κοινωνική πραγματικότητα. Οι αντιφάσεις του κοινωνικού συστήματος, δεν επιλύονται με την υπέρβαση του παρόντος κοιτάζοντας το μέλλον, αλλά περισσότερο κατευνάζονται με την επιστροφή μας στο παρελθόν. Αυτή η τάση επιστροφής στα δεδομένα και τις αξίες του παρελθόντος, ακολουθείται τόσο από τον λαϊκό κόσμο, όσο και από το φιλελεύθερο πολιτικό σύστημα. Είναι το σημείο τομής που συνδέει την κοινωνική κουλτούρα με την πολιτική στάση.

Το θεωρητικό σχήμα δεν φτάνει στην υπέρβαση της αντίθεσης, προσβλέποντας στο μέλλον, αλλά αναδύεται ως ανανεωμένο, μέσα από τις αβέβαιες συνταγές του παρελθόντος. Εάν η υπέρβαση πραγματοποιούνταν, έχοντας στραμμένο το βλέμμα μας στο μέλλον και όχι στο παρελθόν, πιθανόν τα ιδεώδη της αλληλεγγύης, της ισότητας και της αυτοδιάθεσης του ατόμου, θα άγγιζαν την απτή πραγματικότητα, και δεν θα φάνταζαν στην συνείδηση της κοινωνίας, ως ένα ανεκπλήρωτο ουτοπικό όνειρο.

3.1. Πολιτιστική Βιομηχανία και Κουλτούρα

Επηρεασμένη από το θεωρητικό σχήμα του Μαρξισμού, την ταξική πάλη, επιχειρεί να δει θετικά την κουλτούρα της εργατικής τάξης, ως πεδίο κοινωνικής ανανέωσης και ιστορικής

αλλαγής. Προβάλλει ως θετική στάση την προσαρμογή της εργατικής τάξης στη πολιτιστική βιομηχανία, με το επιχείρημα ότι προσλαμβάνει αυτό που της αρμόζει, σύμφωνα με την κουλτούρα της, και αγνοεί αυτό που δεν την ενδιαφέρει, και δεν συνδέεται με τα θέματα της καθημερινότητά της²⁸. Η τέχνη που προσφέρεται από την πολιτιστική βιομηχανία, δεν έχει σχέση με τα θέματα της καθημερινότητας, είναι μία απλή διασκέδαση και ψυχαγωγία και απόδραση από την καθημερινότητα, προσφέροντας μία στρεβλή πραγματικότητα ψευδαισθήσεων, που δεν έχει τίποτα κοινό με την πραγματική ζωή.

Σ' αυτή την άποψη διαφαίνεται, ότι αναγνωρίζεται το ουτοπικό στοιχείο που προσφέρει η τέχνη, αλλά δεν αξιολογείται θετικά, αλλά μόνο ως πλάνη και εξαπάτηση. Το ουτοπικό στοιχείο που προσφέρεται είναι δείγμα έλλειψης ηθικής σοβαρότητας, και ηθικού τόνου. Η μυθοπλασία που υιοθετείται δεν αναφέρει ξεκάθαρο μήνυμα, με ηθική διάσταση²⁹, μία άποψη πατερναλιστική, που αναμένει από την τέχνη να του προσφέρει ευκολοχώνευτα μηνύματα και συνταγές, τα οποία θα προσαρμόσει στα θέματα της καθημερινότητας. Από την άλλη η μη παραγωγή και προώθηση ξεκάθαρα μηνύματος, οδηγεί τον λήπτη των πολιτιστικών αγαθών, να κάνει τους δικούς του συνειρμούς, να οξύνει την κριτική του σκέψη, και να ερμηνεύσει με τον δικό του μοναδικό τρόπο την τέχνη.

Σύμφωνα με την σχολή του Μπέρμιγχαμ, οι αντιφάσεις του συνειδητού και του ασυνειδήτου, επιλύονται στην τέχνη, με την επίκληση του μυθολογικού στοιχείου, τις μαγικές λύσεις. Το συλλογικό ασυνείδητο μιας κοινωνικής ομάδας, που είναι κοινές πεποιθήσεις και ιδεολογία, έρχονται σε αντίθεση με το συνειδητό, την αντίληψη μας για την πραγματικότητα. Η μυθοπλασία που υιοθετείται επιλύει την αντίθεση μεταξύ συλλογικού ασυνειδήτου και συνειδητού³⁰, που συνιστά και το ουτοπικό στοιχείο της τέχνης, που δεν προσβλέπει στο μέλλον, αλλά προσκολλημένη στις μαγικές λύσεις, του παρελθόντος, ουσιαστικά εξαπατά την κοινωνία, είναι μία απίθανη λύση, που διατείνεται ότι θα κυοφορήσει την κοινωνική αλλαγή, και θα απαλλάξει την κοινωνία, από την καθημερινότητα της καταπίεσης και της οικονομικής ανέχειας.

Η εκλογίκευση των πάντων και η προσκόλληση στην εμπειρία της καθημερινότητας, της εργατικής τάξης ως μοναδική αλήθεια, την οποία προβάλλει χωρίς να την εξερευνά, και

²⁸Storey J., (2015), *Πολιτισμική Θεωρία και λαϊκή κουλτούρα*, σ. 67.

²⁹ όπ., σ. 72.

³⁰Storey J., (2015), *Πολιτισμική Θεωρία και λαϊκή κουλτούρα*, σ. 77.

χωρίς να στέκεται κριτικά απέναντι στο μυθοπλαστικό στοιχείο της τέχνης, συμβάλλουν στην ομαλή προσαρμογή της, στην φιλελεύθερη ιδεολογία.

3.1.1. Διαμόρφωση της λαϊκής κουλτούρας

Η πολιτιστική βιομηχανία δεν έχει ιδιαίτερη αξία για την εργατική τάξη, δεν συμβάλλει στην πνευματική της ανάταση και την συναισθηματική της ωριμότητα. Είναι μία δραστηριότητα όπως οι άλλες δραστηριότητες της κοινωνικής ζωής, εργασία, εμπόριο πολιτική, φροντίδα της οικογένειας³¹.

Επομένως η τέχνη που προωθείται στην σύγχρονη εποχή, μέσω της πολιτιστικής παραγωγής, μπορεί να καταναλωθεί και να κατανοηθεί εύκολα τόσο η υψηλή τέχνη όσο η χαμηλή τέχνη. Η αξία της λαϊκής τέχνης δεν είναι μία τέχνη που προέρχεται από κάτω, αλλά δηλώνει περίπλοκη σχέση ερμηνευτή και κοινού, που επαναδιατυπώνει αξίες και συμπεριφορές που είναι ήδη γνωστές και προσθέτει κάτι από την έκπληξη της τέχνης, του παλιού γνώριμου στοιχείου³².

Η πολιτιστική βιομηχανία δεν φέρνει την καινοτομία, ούτε μεταφέρει μία νέα ιδέα, αλλά ανασύρει από την μνήμη και φέρνει στην επιφάνεια παλιά και γνώριμα στοιχεία της υψηλής και λαϊκής τέχνης, και τα επικοινωνεί με ένα δικό της τρόπο, του μοντέλου πομπού και δέκτη. Στην προοπτική αυτή, ότι οι κοινές εμπειρίες του καταγραμμένου παρελθόντος, και της εμπειρίας του παρόντος, θα κυοφορήσουν ένα κοινό συναίσθημα και αρμονία, έναν συγχρωτισμό μεταξύ τέχνης και κοινού. Προβάλλεται η σχέση κοινού και πολιτιστικής βιομηχανίας ως ένα είδος επικοινωνίας, όμοιο με τα μηνύματα που μεταφέρουν τα μέσα μαζικής επικοινωνίας. Είναι η συνθήκη πομπού – μηνύματος- δέκτη, στην σχέση αυτή εμπλέκεται η κυρίαρχη τάξη που κωδικοποιεί το μήνυμα, διαβιβάζοντας την σκοπούμενη ανάγνωση της κυρίαρχης ιδεολογίας, το καθορισμένο, που συμπληρώνεται περιφερειακά με την συνδήλωση, που είναι και αυτό όμως επικαθορισμένο, καθώς συναντά τις πεποιθήσεις και τις αξίες των διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων³³. Υπάρχει μία αμφίδρομη σχέση μεταξύ τέχνης και κοινού, οι ιδέες που κοινωνούν στο διαφοροποιημένο κοινό, συγγενεύουν με τις πεποιθήσεις, τον ιδεολογικό τους προσανατολισμό, των διαφορετικών συλλογικοτήτων και κοινωνικών ομάδων. Είναι μία προσπάθεια να προσελκύσουν, όλο και μεγαλύτερο και

³¹ όπ., σ. 79.

³² όπ., σ. 89.

³³ Smith Ph., (2006), *Πολιτισμική Θεωρία – Μια εισαγωγή*, σ. 244-245.

περισσότερο κοινό αλλά και να διαμηνύσουν το δημοκρατικό χαρακτήρα της πολιτιστικής βιομηχανίας.

Στην σ' αυτή την προσέγγιση διαφαίνεται η επιρροή του Γκράμσι, ότι κουλτούρα και η κυρίαρχη ιδεολογία, δεν είναι δύο αντιθετικοί πόλοι, και σε συνεχή σύγκρουση, των ταξικών συμφερόντων τους. Η αστική ιδεολογία έχει την ιδιότητα να επιβιώνει στο χρόνο, δανειζόμενη τις αξίες και την ιδεολογία των υποτελών τάξεων, τις οποίες ενσωματώνει στην αστική της ιδεολογία. Καταφέρνει και κερδίζει την αποδοχή των υποτελών της, των διάφορων κοινωνικών συλλογικοτήτων, κατευνάζει την επαναστατική τους διάθεση, και εδραιώνει την εξουσία της³⁴. Γι' αυτό και το περιεχόμενο είναι ετερογενές, αντιφατικό, καθώς συνδυάζει τις διαφορετικές αντιλήψεις και πεποιθήσεις διαφορετικής ιδεολογικής προέλευσης, των κοινωνικών ομάδων³⁵. Από την μια η πολιτιστική βιομηχανία, δηλώνει το δημοκρατικό της χαρακτήρα καθώς καλύπτει τις συναισθηματικές και πνευματικές ανάγκες ενός διαφοροποιημένου κοινού. Παράλληλα, από την άλλη οι διάφορες συλλογικότητες, βλέπουν στην κυρίαρχη ιδεολογία τις ιδέες τους, και τις πεποιθήσεις τους, και η προσαρμογή τους στο κατεστημένο πραγματοποιείται ομαλά, αφού ανακαλύπτουν ότι δεν ζουν σε σχέση με την αστική τάξη, σε δύο διαφορετικούς και αντίπαλους κόσμους.

Συνδυάζοντας το νέο, την εμπειρία της βιωμένης πραγματικότητας, με το παλιό και το γνώριμο, εμπεδώνεται μία κουλτούρα, που εδραιώνεται στο συλλογικό ασυνείδητο, που δύσκολα, η κοινωνία την αμφισβητεί και αντιστέκεται σ' αυτήν. Ο πολιτισμός, είναι σαν ένα ένδυμα που πολύ εύκολα μπορεί να φορεθεί, αλλά είναι πολύ δύσκολο έως και απίθανο, να το αποτινάξει κανείς από πάνω του. Πολύ ευκολότερα μπορεί να αλλάξουν οι οικονομικές συνθήκες, από ότι οι συνθήκες της πολιτισμικής υποταγής³⁶.

Το νέο που φέρει η θεωρία της Βρετανικής σχολής, είναι ότι δεν βλέπει την κοινωνία, ως μία ομοιόμορφη μάζα με κοινή κουλτούρα, αλλά υποστηρίζει την άποψη, ότι ζυμώνονται στο σύγχρονο κόσμο διάφορες, υποκουλτούρες, εστιάζοντας το ενδιαφέρον της, στην εργατική και στην νεανική κουλτούρα.

Εκτός από τις θέσεις του Γκράμσι και οι απόψεις του Ουμπέρτο Έκο, για τον ρόλο των μέσων μαζικής επικοινωνίας άσκησαν επιρροή στην θεωρητική προσέγγιση της Βρετανικής σχολής, όπου διέκριναν μία αντιστοιχία ρόλων στο σύγχρονο κόσμο, της μαζικής

³⁴ Πασχαλίδης Γ., & Χαμπούρη – Ιωαννίδου Α., (2002)., *Οι Διαστάσεις των Πολιτισμικών Φαινομένων*, (τ.μ.Α'), σ.115 .

³⁵ ό.π., σ.115

³⁶ Storey J., (2015), *Πολιτισμική Θεωρία και λαϊκή κουλτούρα*, σ. 74.

επικοινωνίας και της πολιτιστικής βιομηχανίας. Η πρόσληψη μηνυμάτων από την δέκτη, δεν ταυτίζεται πάντα από την πρόθεση του παραγωγού του μηνύματος, το μήνυμα μπορεί προσληφθεί με μία ποικιλία τρόπων, διαφοροποιημένο ή και κριτικό. Επιπροσθέτως, ο όρος μαζική κουλτούρα και μάζα, είναι πολύ υποτιμητικός και απαξιωτικός για την πλειονότητα της κοινωνίας, το κοινό δεν είναι μάζα, αλλά δηλώνει τον τρόπο με τον οποίο βλέπουμε τους άλλους, δεν υπάρχει μάζα, αλλά μαζικές επικοινωνίες³⁷. Κατανόησαν τον ρόλο των μέσων μαζικής επικοινωνίας, και διείδαν στην πολιτιστική βιομηχανία έναν αντίστοιχο ρόλο, της χαλιναγώγησης και ελέγχου της κοινωνικής συνείδησης.

Όπως και οι εκφραστές της Φρανκφούρτης, διέκριναν την συγγένεια κουλτούρας και πολιτικής.

3.2. Κουλτούρα και Πολιτική

Όρισαν την κουλτούρα, ως ένα σύνολο ιδεών και ηθικών αξιών, μιας συλλογικότητας, με κοινά συμφέροντα, όπου οι εμπειρίες της καθημερινότητας και οι αξίες της συνδέονται με την οικονομία, την δομή του πολιτικού συστήματος, συνδιαλεγόμενοι με την ιδεολογία της κυρίαρχης τάξης. Όταν τα πολιτικά καθεστώτα αλλάζουν, και ανάλογα διαμορφώνεται και αλλάζει και η κουλτούρα της κάθε κοινωνικής ομάδας. Το νέο που φέρνει η σχολή του Μπέρμιγχαμ, δεν είδε μία ομοιόμορφη κοινωνική κουλτούρα, αλλά υποκουλτούρες, την εργατική και νεανική με τις οποίες και ασχολήθηκε.

Η τέχνη δεν σχετίζεται με τα ζητήματα της κοινωνικής πραγματικότητας, είναι μόνο για να προσφέρει μία περιθωριακή διασκέδαση και να την χρησιμοποιείς διότι η πραγματική ζωή συμβαίνει στην βιωμένη καθημερινότητα³⁸. Την σύνθεση της μαζικής τέχνης με την βιωμένη κουλτούρα, μπορούμε να την αναζητήσουμε στα ποπ τραγούδια της σύγχρονης εποχής. Καθρεφτίζει την αυθεντική κουλτούρα η οποία, βιώνεται από τους νέους, και απευθύνεται στους νέους, εκφράζοντας τις εφηβικές τους ανησυχίες, οι οποίες δραματοποιούνται μέσα από το φανταστικό – μυθικό στοιχείο³⁹. Η χρησιμοποίηση της τέχνης και η αξιοποίησή της συνίσταται, ότι παρέχει στους νέους την πρώτη ύλη, για την

³⁷ ό.π., σ. 112

³⁸ Storey J., (2015), *Πολιτισμική Θεωρία και λαϊκή κουλτούρα*, σ. 67.

³⁹ ό.π., σ. 90.

συλλογική αναπαράσταση ενός νέου κόσμου. Αυτή σχέση τέχνης και νεανικής κουλτούρας δεν αποτελεί τον κανόνα, για την κατανόηση της νεανικής κουλτούρας.

Καθώς μόνο στη βιωμένη κουλτούρα βρίσκεται η αληθινή ζωή, και η πραγματικότητα του κόσμου. Μέσα από την στάση ζωής η νεανική κουλτούρα, αμφισβητεί και απορρίπτει τους κυρίαρχους πολιτισμικούς κώδικες συμπεριφοράς. Έρχεται σε αντίθεση με τον μύθο της ενότητας και της γενικής συμφωνίας και προσαρμογής. Η παραβατικότητα και η περιθωριακότητα εκλαμβάνεται ως αντίδραση των νέων, στο υπάρχον σύστημα πολιτισμικών αξιών⁴⁰. Είναι πολιτική στάση που οι τις συμβολικές της πρακτικές, είναι ένα είδος πολιτικής αντίδρασης απέναντι στον καπιταλισμό, στην κατανάλωση, την ανεργία και την αλλοτρίωση, και αντίδραση απέναντι στην εργατική τάξη, που προσαρμόστηκε με την πολιτική του φιλελευθερισμού.

Σε αντιδιαστολή με την νεανική κουλτούρα η εργατική κουλτούρα, με η καθημερινότητά της, δεν χαρακτηρίζονται από ριζοσπαστική διάθεση, και πολιτική αντίδραση.

Πράγματι η εργατική τάξη, έχει την δυνατότητα να προσαρμόζεται σε οποιεσδήποτε αλλαγές, να αφομοιώνει το καινούργιο και να αγνοεί για ότι δεν την ενδιαφέρει. Η βιωμένη εμπειρία της καθημερινότητας και οι λεπτομέρειες αυτής είναι η προτεραιότητά της, ότι δεν διαταράσσει την ασφάλεια και την καθημερινότητά της, το αγνοεί παντελώς. Οι κοινές πεποιθήσεις και οι αξίες της κουλτούρας της, είναι έκφραση του τρόπου ζωής της. Η σύνδεση συλλογικού ασυνείδητου, οι πεποιθήσεις και οι ηθικές αξίες συναντώνται με την ιδεολογία, και τις σχέσεις αλληλεγγύης που αναπτύσσονται στην εργατική τάξη. Είναι η δομή της αίσθησης, είναι μία κοινή εμπειρία βίωσης, η βίωση μιας συγκεκριμένης εποχής, η οποία όμως δεν στέκεται στον αέρα αλλά συνδέεται και με την παράδοση της καταγεγραμμένης κουλτούρας, η οποία όμως δεν βιώθηκε, αλλά υποστηρίζει το συλλογικό ασυνείδητο. Είναι αδύνατον όμως να κατανοήσουμε πλήρως την τεκμηριωμένη κουλτούρα του παρελθόντος, παρά μόνο εκείνοι που την βίωσαν, έχουν την δομή της αίσθησης της παλιάς κουλτούρας.

Την δομή της αίσθησης, της παλιάς κουλτούρας, της τεκμηριωμένης, την μεταφέρουμε στο παρόν μέσω της προσωπικής μας επιλογής και ερμηνείας. Η επιλεκτική επιλογή και η ερμηνεία αυτής καθορίζει σε μεγάλο την πολιτική μας στάση, και την ιστορική – κοινωνική αλλαγή της κάθε περιόδου. Η διαδικασία της επιλογής και της ερμηνείας, τείνει να ανταποκρίνεται στο σύγχρονο σύστημα ταξικών συμφερόντων.

⁴⁰ Smith Ph., (2006), *Πολιτισμική Θεωρία – Μια εισαγωγή*, σ. 247.

Η νεανική κουλτούρα, δανείζεται από το παρελθόν την ιδέα της επανάστασης και της σύγκρουσης, και της δίνει ένα δικό της συμβολισμό και περιεχόμενο στην καθημερινότητα μέσα από την στάση ζωής τους. Σε αντιδιαστολή η εργατική τάξη, δεν επιλέγει και ούτε ερμηνεύει την τεκμηριωμένη κουλτούρα του παρελθόντος. Αυτή η διαδικασία επιλογής και ερμηνείας πραγματοποιείται και ελέγχεται από την κυρίαρχη τάξη, ανταποκρινόμενη στα ταξικά συμφέροντά της ⁴¹. Καταλύεται η ορθόδοξη μαρξιστική θέση ότι εργατική τάξη, θα φτιάξει την δική της ιστορία στο μέλλον, αλλά απεναντίας, η ίδια ιστορία διαμόρφωσε την εργατική τάξη.

Οι ιστορικές συνθήκες δημιούργησαν την εργατική τάξη και όχι το αντίθετο. Εξάλλου οι διαφωτιστικές ιδέες, υπήρξε πνευματικός καρπός της αστικής τάξης, που συμπαρέσυρε τη μάζα, ενισχύοντας την επαναστατική τους ορμή, καθότι αυτή δεχόταν την μεγαλύτερη καταπίεση και εκμετάλλευση. Η πορεία της ιστορικής αλλαγής της εργατικής τάξης, περισσότερο είναι ένας συσχετισμός δυνάμεων, οι συνθήκες που συνάντησε, και παρέκλινε από τον στόχο της, για επαναστατική αλλαγή, καθώς προσαρμόστηκε με τις πολιτισμικές ιδέες του φιλελευθερισμού. Σ' αυτή την πολιτική της στάση συνηγόρησε φυσικά και η διόγκωση της μεσαίας τάξης, όπου το δίπολο αστού – προλεταριάτου, με την συγκρουσιακή τους σχέση άρχισε να φθίνει, και κατέληξε να φαντάζει στη συνείδηση του κόσμου, ως μία ξεθωριασμένη ιδέα του παρελθόντος.

Από την άλλη το φιλελεύθερο πολιτική έχει την ικανότητα, να μεταλλάσσεται να αναμορφώνει τις ιδέες της, ώστε να προσαρμόζεται στις κοινωνικές και οικονομικές απαιτήσεις του σύγχρονου κόσμου. Παίρνει πολιτισμικά στοιχεία του παρελθόντος, της συλλογικής μνήμης, τα οποία αναπλάθει και τα προσαρμόζει με τις ανάγκες και τα προβλήματα του παρόντος. Ένα από παράδειγμα της επιλεκτικής παράδοσης και της ερμηνείας αυτής στο παρόν, συνιστά η πολιτική της Θάτσερ. Το κλειστό οικονομικό μοντέλο της κρατικής οικονομίας άρχισε να κλυδωνίζεται. Η οικονομία της ελεύθερης αγοράς ήταν η μόνη δυνατή διέξοδος για την Βρετανία, η ευφυής πολιτική στρατηγική της Θάτσερ, να ανασύρει στοιχεία της συλλογικής μνήμης, τα οποία συνέθεσε με την παρούσα πολιτισμική κουλτούρα, και την φιλελεύθερη οικονομία.

⁴¹ Smith Ph., (2006), *Πολιτισμική Θεωρία – Μια εισαγωγή*, σ. 77-78.

3.2.1. Η Πολιτική της Θάτσερ

Η δομική κρίση του καπιταλιστικού συστήματος έπρεπε να ξεπεραστεί και να επιβιώσει στους ανταγωνισμούς της ελεύθερης αγοράς. Κατά την δεκαετία του 70, εκδηλώθηκε ένας ηθικός πανικός, που αφορμή στάθηκε ο αριθμός των ληστειών και της εγκληματικότητας που παρουσιάστηκαν στους δρόμους. Η εχθρότητα που αντιμετώπιζε η κοινωνία τους μετανάστες, καθώς και η ρατσιστική πολιτική της κυβέρνησης, η πληθώρα απεργιακών κινητοποιήσεων, συνηγόρησαν σ' μία αλλαγή πολιτικής στάσης. Επικράτησε η άποψη ότι για την κρίση του καπιταλιστικού συστήματος ευθύνονται οι μετανάστες, θέση που υποστηρίχθηκε σθεναρά από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας. Δεν προωθήθηκε η άποψη ότι καπιταλισμός, διέρχεται μία δομική κρίση, αλλά την κρίση την επωμίσθηκαν οι μετανάστες, οι οποίοι χρησιμοποιήθηκαν ως θύματα, και αποδιοπομπαίοι τράγοι της οικονομικής κρίσης. Το παλιό καθεστώς αντικαταστάθηκε από ένα αυταρχικό και καταπιεστικό μοντέλο εξουσίας. Η εργατική τάξη ξέχασε τα συμφέροντά της και υποστήριξε το φιλοκαπιταλιστικό αντεργατικό κόμμα. Η πολιτική της Θάτσερ υπήρξε μία ευφυής στρατηγική πολιτική, που συνδύασε το παλιό με το νέο, ενσωμάτωσε αυταρχικές απόψεις του παρελθόντος με τον ρατσισμό και την φιλελεύθερη οικονομία, στο όνομα της εθνικής ενότητας⁴². Στην ουσία αυτό που ευνοούσε ήταν η ταξική κυριαρχία, η ενδυνάμωση της εξουσίας της αστικής τάξης. Σ' αυτή την ιδεολογική χειραγωγή των πολιτών τα μαζικά μέσα επικοινωνίας, λειτούργησαν καταλυτικά για την διαμόρφωση, του πολιτισμικού προφίλ της Αγγλικής κοινωνίας.

3.3. Σύγκριση θέσεων Σχολής Φρανκφούρτης και Σχολής Μπέρμινγχαμ

Και δύο προσεγγίσεις έχουν αριστερό προσανατολισμό, δεχόμενοι επιρροές από τον Μαρξισμό και τις απόψεις του Γκράμσι, και οι δύο διατείνονται ότι η κυρίαρχη τάξη καθορίζει την πολιτιστική παραγωγή, με την οποία ελέγχει κοινωνία και διαβιβάζει την ιδεολογία της. Η σχολή Φρανκφούρτης ερμηνεύει την κοινωνία ως μάζα, ένα εύαγωγο και πειθήνιο όργανο που προσλαμβάνει, χωρίς κριτική σκέψη, ότι του προσφέρεται. Τα πολιτιστικά προϊόντα είναι ένα μέσο για την ιδεολογική χειραγωγή της μαζικής κοινωνίας και της οικονομικής εκμετάλλευσης. Η διαφορετική κουλτούρα της μάζας προσαρμόζεται με τις πολιτισμικές αξίες των ολοκληρωτικών καθεστώτων, της καπιταλιστικής οικονομίας. Ο

⁴² Smith Ph., (2006), *Πολιτισμική Θεωρία – Μια εισαγωγή*, σ. 249-251.

διαχωρισμός κουλτούρας και πολιτισμού παύει να υφίσταται, καθιστώντας το κοινό ως μία ομοιόμορφη μάζα. Από την άλλη η σχολή του Μπέρμιγχαμ, βλέπει μέσα από άλλη οπτική, την ιδεολογική κυριαρχία της αστικής τάξης. Αντιλαμβάνεται ότι την κοινωνία την απαρτίζουν, διάφορες κοινωνικές ομάδες, και προσαρμόζει τις φιλελεύθερες αξίες, με τις πεποιθήσεις και τις αξίες των διαφόρων κοινωνικών ομάδων. Το πλήθος πολιτιστικών αγαθών που προσφέρεται, κυοφορεί μέσα του την φιλελεύθερη ιδεολογία, αλλά και συμφιλιώνεται με τις αξίες και τις πεποιθήσεις του διαφοροποιημένου κοινού. Επομένως κάθε είδος τέχνης δεν είναι ομοιόμορφο, σε περιεχόμενο, αλλά ετερογενές, αντιφατικό και μεταβαλλόμενο στην προσπάθεια να ικανοποιήσει, τις διαφορετικές πολιτισμικές συλλογικότητες που απαρτίζουν την κοινωνία. Αν και τα μηνύματα που προωθούνται μέσω της πολιτιστικής βιομηχανίας, είναι πολλαπλά και ισχυρά, εν τούτοις όμως είναι κλειστά ιδεολογικά⁴³, άποψη στην οποία διαφαίνεται η προσπάθεια ιδεολογικού ελέγχου, όλων των κοινωνικών ομάδων.

Η σχολή Φρανκφούρτης εκφράζει τον διαχωρισμό υψηλής και χαμηλής τέχνης, προσδίδοντας ένα ταξικό περιεχόμενο. Η υψηλή τέχνη και κουλτούρα, χαρακτηρίζει την αστική τάξη, περιέχει το ουτοπικό στοιχείο, συμβάλλει στην πνευματική ανάταση και αντιτίθεται, στις συμβάσεις και τα στερεότυπα, της αυταρχικής κοινωνίας. Το ουτοπικό στοιχείο, ερμηνεύεται ως πολιτική πράξη αντίθεσης, στο ισχύον κοινωνικό καθεστώς. Ενώ η χαμηλή τέχνη που προσφέρει η πολιτιστική βιομηχανία, στοχεύει να μιλήσει στα κατώτερα ένστικτα, προσφέροντας μία περιστασιακή απόλαυση μέσω της διασκέδασης. Επιπροσθέτως δίνει ψεύτικες υποσχέσεις και ελπίδες, ότι η μάζα στο απώτερο μέλλον, θα απαλλαχθεί από την μιζέρια και από την δυστυχία της οικονομικής ανέχειας.

Σε αντιδιαστολή η σχολή του Μπέρμιγχαμ, εκφράζει την άποψη, ο ταξικός διαχωρισμός υψηλής και χαμηλής τέχνης και κουλτούρας, δεν υφίσταται. Ο καθένας μπορεί να καταναλώνει τόσο υψηλή τέχνη όσο και την δημοφιλή-λαϊκή, ανάλογα με τις πνευματικές και συναισθηματικές ανάγκες του. Είναι περισσότερο μια διαφορά αξίας, που συνίσταται στα διαφορετικά είδη ικανοποίησης που προσφέρουν. Δεν υπάρχει διαφορά κοινωνικής τάξης, ή διανοητικού επιπέδου, το ίδιο άτομο μπορεί να επιζητήσει άλλοτε μια πνευματική διέγερση, και άλλοτε διασκέδαση και ψυχαγωγία^{44,45}. Ως προς το ουτοπικό στοιχείο διαφοροποιείται, του προσδίδει μία αρνητική ιδιότητα, του μυθοπλαστικού στοιχείου, που υιοθετείται για να

⁴³ Smith Ph., (2006), *Πολιτισμική Θεωρία – Μια εισαγωγή*, σ. 254.

⁴⁴ Storey J., (2015), *Πολιτισμική Θεωρία και λαϊκή κουλτούρα*, σ. 87.

⁴⁵ Πασχαλίδης Γ., & Χαμπούρη – Ιωαννίδου Α., (2002)., *Οι Διαστάσεις των Πολιτισμικών Φαινομένων*, (τ.μ.Α'), σ.113 .

ξεπεραστούν οι αντιφάσεις του φιλελευθερισμού, και σχετίζεται με την πλάνη και τις ψεύτικες προσδοκίες. Αντιστέκεται στην άποψη, ότι το κοινό είναι ένα πειθήνιο και ευάγωγο όργανο, καθώς έχει την δυνατότητα, να ερμηνεύει τα μηνύματα με ένα δικό του τρόπο. Ο τρόπος θέασης και ερμηνείας των νοημάτων της τέχνης, είναι συνιστάμενη της ταξικής του κουλτούρας, της πολιτικής του ιδεολογίας, της κοινωνικής του θέσης, και της πολιτισμικής του ταυτότητας⁴⁶. Δεν αφομοιώνει αμέσως τα μηνύματα, αλλά τα αποκωδικοποιεί, στα οποία συμπεριλαμβάνει και τις δικές του πεποιθήσεις. Αυτός ο συνδιαλλακτικός ερμηνείας των μηνυμάτων, δεν αντιτίθεται στο σύστημα αξιών, αλλά απλώς προσαρμόζει τις αξίες του, στην κυρίαρχη ιδεολογία. Επομένως και οι δύο προσεγγίσεις, συμφωνούν ότι η κυρίαρχη ιδεολογία, βρίσκει τον τρόπο να επιβάλλεται στο κοινό της. Σ' αυτή την συνδιαλλακτική σχέση πομπού και δέκτη, συναντιούνται οι αντιλήψεις των κοινωνικών ομάδων με την φιλελεύθερη ιδεολογία.

Σε ένα σημείο στο οποίο διαφοροποιούνται οι δύο προσεγγίσεις, η σχολή Φρανκφούρτης, εκτός από την ιδεολογική χειραγώγηση, διατείνεται ότι πολιτιστική βιομηχανία στοχεύει και στην κερδοφορία. Για την Βρετανική σχολή η αξία της πολιτιστικής βιομηχανίας, συνίσταται, στο ότι είναι, ένας θεσμός για την προσαρμογή της κοινωνίας και της εργατικής τάξης, στις πολιτισμικές αξίες του φιλελευθερισμού, τις οποίες και προωθεί. Καθότι αυτές είναι εύληπτες από το κοινό, και εύκολα εμπεδώνονται στη κοινωνική συνείδηση, θέση που ταυτίζεται απόλυτα με την σχολή Φρανκφούρτης. Και προχωρώντας την σκέψη παραπέρα αναφέρει, πολύ δύσκολα αμφισβητούνται κυρίως ακόμα δυσκολότερα αντικαθίστανται από άλλες αξίες, ιδεολογικές - ηθικές *«Οι αλυσίδες της πολιτισμικής υπακοής είναι ευκολότερο να φορεθούν και δυσκολότερο να σπάσουν από ότι οι αλυσίδες της οικονομικής υποταγής»*⁴⁷. Διαφαίνεται μία πεσιμιστική διάθεση, ότι πολιτική κατάσταση δύσκολα θα αλλάξει, και προοιωνίζει κατά κάποιο τρόπο, την κυριαρχία του φιλελευθερισμού στο σύγχρονο κόσμο.

Για τους Γερμανούς διανοητές η πολιτιστική βιομηχανία συνιστά ένα μέσο του συστήματος, που αξιοποιείται, στοχεύοντας σε ένα σκοπό, στην εδραίωση της φιλελεύθερης κοινωνίας. Στο όνομα της κοινωνικής αρμονίας ενισχύει την ιδέα της εγκυρότητας του συστήματος, και προβάλλει την ανθρώπινη δυστυχία, ως μία αλήθεια της ζωής, την οποία χρειάζεται να

⁴⁶ Πασχαλίδης Γ., & Χαμπούρη – Ιωαννίδου Α., (2002)., *Οι Διαστάσεις των Πολιτισμικών Φαινομένων*, (τ.μ.Α') σ.116.

⁴⁷ Storey J., (2015), *Πολιτισμική Θεωρία και λαϊκή κουλτούρα*, σ. 74.

υπομείνει στωικά η μάζα. Παράλληλα παραπλανεί την μάζα με ψευδείς υποσχέσεις, ότι στο απώτερο μέλλον, θα αλλάξει η κοινωνική τους κατάσταση, θα αποτινάξουν από πάνω τους τη μιζέρια και θα είναι σε θέση να απολαύσουν, τα αγαθά του καπιταλισμού τον πλούτο και την χλιδή.

Η Βρετανική σχολή, βλέποντας με καχυποψία την τέχνη, καθώς μεταβιβάζει τις φιλελεύθερες αξίες στην κοινωνία, προσανατολίζει, το ενδιαφέρον της, στην καθημερινότητα της βιωμένης ζωής. Έκανε λόγο για την νεανική κουλτούρα, το επαναστατικό της πνεύμα, που με την πρακτική και συμβολική της στάση, αντιδρά και επαναστατεί, στα δεδομένα της απτής πραγματικότητας. Το ενδιαφέρον που έδειξε στη νεανική κουλτούρα, αν και διακρίνεται κάποιος ρομαντισμός, απέναντι στην παραβατικότητά τους, έδωσε το ερέθισμα στους σε πολλούς μελετητές να ασχοληθούν με τις νεανικές υποκουλτούρες, όπως το ρατσισμό, την βία και τον σεξισμό.

Και οι δύο προσεγγίσεις, ανέλυσαν τον καπιταλισμό το οποίο και επέκριναν σθεναρά, καθοδηγούμενοι από την αριστερή τους πολιτική θέση. Μία μονολιθική πολιτική στάση, που δεν ανέλυσε τα ιδεώδη και τα δεδομένα των σοσιαλιστικών κοινωνιών, σε αντιπαράβολή με τον φιλελευθερισμό. Εγκλωβισμένοι στα ιδεώδη του σοσιαλισμού και της επανάστασης, δεν διέγνωσαν τα θετικά του φιλελευθερισμού, όπως η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, η ελευθερία έκφρασης και της αυτοδιάθεσης του ατόμου. Επιπροσθέτως σε καμιά τέχνη δεν φάνηκε στην εποχή του εικοστού αιώνα, να υπερτονίζεται ευθέως η ιδεολογία του φιλελευθερισμού και να χρωματίζονται αρνητικά τα σοσιαλιστικά ιδεώδη.

Διαβαίνοντας την δύση του εικοστού αιώνα, σημαντικές ιστορικές αλλαγές σημειώνονται στον Ευρωπαϊκό κόσμο, με σημείο καμπής για την ιστορία, υπήρξε η κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ, που δήλωσε με τον πιο καθαρό τρόπο, το τέλος του σοσιαλισμού και τον θρίαμβο του φιλελευθερισμού.

Επιπροσθέτως, διαβαίνουμε σε μία νέα εποχή, όπου η αυθεντία των πολιτικών ιδεολογιών, και οι καθιερωμένες και οι απόλυτες κοινωνικές αξίες του παρελθόντος, αρχίζουν να αμφισβητούνται. Και την θέση τους έχει πάρει, η ιδέα της σχετικότητας των πάντων, η αμφισβήτηση του ορθολογισμού, και η ανάδυση του υποκειμένου, που δίνει προτεραιότητα, στο όνειρο την φαντασία και την υπέρβαση, της απτής πραγματικότητας.

Οι προσεγγίσεις του Φεμινιστικού κινήματος, έδωσαν μια άλλη πνοή και αίσθηση στην κοινωνία. Δεν είχαν την πρόθεση της πολιτικής ανατροπής και σύγκρουσης, αλλά υιοθέτησε

ένα λόγο κριτικό και πολυφωνικό, απέναντι στις καθολικές αξίες, που υποστήριζαν την ενότητα του συστήματος.

4. Ο ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Ο ρόλος της γυναίκας από την αρχαιότητα μέχρι και την σύγχρονη εποχή, στηρίζεται στην δυαδική και αντιθετική σχέση άντρα- γυναίκας. Η γυναίκα δεν εκλαμβάνεται, ως αυτόνομο υποκείμενο, αλλά συνίσταται περισσότερο ως το «άλλο», το διαφορετικό, το ξένο σε σχέση με τον άντρα. Σ' όλη την ιστορία από την αρχαιότητα μέχρι και την νεωτερική εποχή, διαβλέπουμε την σιωπή των γυναικών, όπου η έννοια της ιδανικής γυναίκας συνίσταται στην παθητική θέση εξουσιαζόμενου, της καταπίεσης, και της συμμόρφωσης στον έκφυλο ρόλο της.

Ο κοινωνικός ρόλος της γυναίκας

Στην πατριαρχική κοινωνία της αρχαιότητας, η γυναίκα τοποθετείται μόνο εντός της οικογένειας, στην οποία βρίσκει και την ατομική της ευτυχία. Η ηθική, της συζυγικής πίστης, της σεμνότητας και η μέριμνα για την ανατροφή των παιδιών της, και η προστασία της παρουσίας της προσέδιδαν κοινωνική αξία και σεβασμό. Η τιμή της οικογένειας συνιστούσε ανώτατη ηθική αξία, και μπροστά στην ατίμωση και στην προσβολή της, ήταν προτιμότερος ο θάνατος. Αντίθετα η γυναίκα εκτός του γάμου, ήταν ένα απαξιωμένο - περιθωριακό και ανυπεράσπιστο όν. Συνιστούσε και αντικείμενο εκμετάλλευσης, απέναντι στις σεξουαλικές ορέξεις των αντρών, προκαλώντας τον οίκτο και την περιφρόνηση της κοινωνίας⁴⁸. Κατά την αρχαιότητα, η οικογένεια είχε το χαρακτήρα μιας κοινωνικής σύμβασης, όπου η γυναίκα ήταν ένα αντικείμενο τεκνοποιίας και αναπαραγωγής, χωρίς να υπάρχει συναισθηματικός δεσμός. Διαβαίνοντας την νεωτερική εποχή το έκφυλο ζήτημα, δεν αναδύεται, θέση της γυναίκας δεν έχει αλλάξει, αναπαράγει τις παλιές αξίες συντηρώντας την πατριαρχικές αντιλήψεις. Μία ολιστική προσέγγιση των κοινωνίας, η οποία εντάσσει το μέρος, στο όλο, την διαφορετικότητα στην ενότητα, στην προοπτική να κυριαρχήσει η τάξη και η αρμονία στην κοινωνία. Η αποδοχή των καθολικών αξιών, απέβλεπαν στην εφαρμογή ενός ολοποιημένου κοινωνικού συστήματος, με την εξάλειψη του σχετικισμού της αβεβαιότητας και της αμφισημίας⁴⁹. Σ' αυτή την προοπτική η νεωτερική σκέψη, αναπαράγει τις αδιαμφισβήτητες παλιές αξίες, τις οποίες ανασύρει από τους παλιούς μύθους, στην προοπτική να αναπλάσει και να υποστηρίξει την πατριαρχική κοινωνία.

⁴⁸ Αραμπατζής Γ., (χ.χ.), *Ιστορία της έκφυλης ταυτότητας*, σ. 6

⁴⁹ Smith Ph., (2006), *Πολιτισμική Θεωρία – Μια εισαγωγή*, σ. 356.

4.1. Η Πατριαρχική κοινωνία στη Νεωτερικότητα

Η συγκρότηση του δυτικού υποκειμένου, που υποστασιοποιήθηκε από το εργαλειακό λόγο, δίνοντας αξία στην λογική – φυσική τάξη των πραγμάτων, και σε συνδυασμό με το μυθικά στοιχεία του παρελθόντος διαμόρφωσαν την κουλτούρα της πατριαρχικής κοινωνίας. Η κυρίαρχη αντίληψη αντιλαμβάνεται την διαφορετικότητα, ως το άλλο το ξένο, ως παρέκκλιση από την αλήθεια των αδιαμφισβήτητων αξιών. Συνιστούσε περισσότερο μια πολιτική στάση, στην προοπτική να εδραιωθεί και να συντηρηθεί η κοινωνική αρμονία, σε αντιδιαστολή με οτιδήποτε αμφισβητούσε την κυρίαρχη πολιτισμική κουλτούρα, θεωρούταν απειλητικό για την κοινωνική τάξη και ιεραρχία.

Μέσα σ' το πολιτισμικό πλαίσιο, η γυναίκα δεν ορίζεται ως υποκείμενο, αλλά ως αντικείμενο που βρίσκεται μεταξύ φύσης και ανδρικού υποκειμένου, και της αφαιρείται η λογική, ελευθερία βούλησης και της εμπρόθετης δράσης. Το κυριότερο είναι ότι ορίζεται πάντα σε αντιδιαστολή και αντίθεση με τον άντρα, που διαθέτει χαρακτηριστικά, όπως, εγκράτεια, πειθαρχία, λογική σκέψη σε αντίθεση με τις γυναίκες, οι οποίες είναι συναισθηματικά ασταθείς, με μειωμένη αίσθηση της συνείδησης και αδυναμία αντίληψης. Αν και γυναίκα αποτελεί το ήμισυ του πληθυσμού, η πατριαρχική κοινωνία, διαμορφώνει ένα στερεότυπο κατωτερότητας, που ταιριάζει μόνο σε μια μειοψηφία⁵⁰.

Η γυναίκα και ως στοιχείο της φύσης, είναι αντικείμενο εξουσίας και κυριαρχίας από το ανδρικό υποκείμενο. Αυτός ο διαχωρισμός φύσης – αντικειμένου και ανδρικού υποκειμένου αποτέλεσε και την βάση στην οποία οικοδομήθηκε ο έμφυλος διαχωρισμός, που συντήρησε την καταπιεστική και εξουσιαστική σχέση δούλου(γυναίκα) – αφέντη(άντρα). Επιλεκτικά στοιχεία της παρελθούσας κουλτούρας, παρμένα από την μυθολογία, την φιλοσοφία και την θρησκεία και αφομοιώθηκαν με την ορθολογική οργάνωση, και την ιεραρχική κοινωνική δομή, ενισχύοντας μ' αυτό τον τρόπο την πατριαρχική αντίληψη του νεωτερισμού.

4.1.1. Διαμόρφωση της πατριαρχικής κουλτούρας

Σύμφωνα με την μυθολογία, η γυναίκα ως φύση, συνδέεται με την ηδονή, την απόλαυση αλλά και την καταστροφή. Στην Οδύσσεια, η *Κίρκη*, είναι η *εταίρα*, ο γυναικείος χαρακτήρας,

⁵⁰ Γρηγορόπουλος Ηρακλής, (χ.χ.), *Φύλο και ψυχολογία*, σ. 7

η ενσάρκωση της φύσης και της ηδονής, η οποία εκμαυλίζει το ανδρικό υποκείμενο, και απειλεί την λογική του, και επομένως σ' αυτή την προοπτική επιβάλλεται, η γυναικεία φύση να δαμαστεί⁵¹, ώστε να μην παλινδρομήσει ο πολιτισμός σε αρχέγονες καταστάσεις.

Επίσης στοιχεία του παρελθόντος, από την φιλοσοφική σκέψη του Αριστοτέλη αλλά και από την θρησκεία, υιοθετήθηκαν προς υποστήριξη της ανδροκρατούμενης κοινωνίας. Στην αριστοτελική σκέψη, η θέση περί ουσιοκρατίας και στοιχεία από την θρησκεία, ανασύρθηκαν προς επίρρωση των πατριαρχικών αντιλήψεων. Η ουσιοκρατία αναφέρεται στην εσωτερική ποιότητα των πραγμάτων, τοποθετούμενη στο πλαίσιο της αναπαραγωγής. Ο Αριστοτέλης διαβλέπει μία βιολογική διαφορά, μία γυναικεία κατωτερότητα, άνδρας είναι η μορφοποιούσα δύναμη για την αναπαραγωγή, είναι η ουσία, η άριστη μορφή του κάθε πράγματος και η γυναίκα ως άμορφη ύλη, εκπίπτει στο επίπεδο της φύσης⁵². Ενισχύεται αυτή άποψη, από την σύγχρονη Φρουϊδική σκέψη, που υποστηρίζει ότι τα βιολογικά χαρακτηριστικά και οι ανατομικές διαφορές, ενισχύουν τα αισθήματα κατωτερότητας στις γυναίκες, και ανωτερότητας στους άντρες, που έχουν να κάνουν περισσότερο, με την παρουσία ή την απουσία του πέους⁵³. Και από την οπτική της θρησκείας, διαφαίνεται η υποτίμηση του γυναικείου φύλου, όπου σύμφωνα με την ιστορία της γέννησης, η γυναίκα δημιουργήθηκε από το παραπανίσιο οστό του Αδάμ, είναι ένας ατελής άντρας, ένα τυχαίο πλάσμα που είναι, και εκ' φύσεως ελαττωματικό⁵⁴. Με την πάροδο του χρόνου η θεσμική εκκλησία, με την σύνοδο του Τριδέντου περιθωριοποίησε τον ανυπάκουο χαρακτήρα της Εύας και στην θέση της, τοποθέτησε την Παρθένο Μαρία. Δεν είχε μόνο λατρευτική αξία, υπήρξε και ένα κανονιστικό πρότυπο που ενέτεινε την διάκριση μεταξύ αμαρτωλών και αγνών γυναικών, ενισχύοντας την μνησικακία απέναντι στην αυτονομία της γυναίκας, που συνδέεται με την χειραφετημένη απόλαυση⁵⁵. Επίσης με το μυστήριο γάμου, με την ανταλλακτική αγάπη, η οικογένεια στηριζόταν σ' ένα συμβόλαιο πίστης, εγκράτειας και υπακοής της γυναίκας απέναντι στην ανδρική εξουσία. Εξιδανικεύοντας την γυναίκα μόνο ενός γάμου, μία εικόνα που ξεπερνάει την ρεαλιστική πραγματικότητα, και αγγίζει το ιδεατό το υπερβατικό.

Η σεξουαλική ελευθεριότητα της πόρνης έπρεπε να εξαφανιστεί, γιατί απειλούσε την πατριαρχική ηθική και τον καθωσπρεπισμό, γι' αυτό άλλωστε κατά τον Μεσαίωνα, κήκαν

⁵¹ Μιχαλακέα Α.,(2020)., *Το γυναικείο αν- υποκείμενο στη διαλεκτική του διαφωτισμού*, σ. 80.

⁵² Αραμπατζής Γ., (χ.χ.), *Φιλοσοφία και Φύλο 1*. σ. 4 -5

⁵³ Γρηγορόπουλος Ηρακλής.,(χ.χ.), *Φύλο και ψυχολογία*, σ. 3

⁵⁴ Σιμόν Ντε Μποβουάρ., (χ.χ.), *Το δεύτερο φύλο*, χ.σ.

⁵⁵ Μιχαλακέα Α.,(2020)., *Το γυναικείο αν- υποκείμενο στη διαλεκτική του διαφωτισμού*, σ. 80.

πολλές γυναίκες στην πυρά ως μάγισσες. Η γυναικεία σεξουαλικότητα, δεν ανάγεται στην ιδιωτική ζωή, αλλά καθορίζεται από την πατριαρχική λογική, τους εκκλησιαστικούς λόγους και τους θεσμούς. Το ίδιο και ο γάμος, δεν είναι μία ιδιωτική υπόθεση και επιλογή, αλλά συνδέεται με την δημόσιο βίο, ως θεματοφύλακας των πατριαρχικών αξιών, ενισχύοντας την αυθεντία του κατεστημένου⁵⁶. Αλλοτριώνονται οι σχέσεις των δύο φύλων, δεν διαπνέονται από μία αυθόρμητη και ανιδιοτελής σχέση, αλλά υπακούουν στα κοινωνικά στερεότυπα και η καταπιεσμένη η γυναίκα απομακρύνεται από το σώμα της, και την ηδονή, υποταγμένη στην ανδρική κυριαρχία.

Απέναντι σ' αυτές τις κοινωνικές θεωρήσεις, της ανδροκρατούμενης κοινωνίας, ο φεμινισμός διατήρησε μία κριτική πολιτική στάση, όχι στοχεύοντας να ανατρέψει το πολιτικό κατεστημένο, αλλά εντρυφώντας στο έμφυλο ζήτημα, ανέδειξε κοινωνικούς προβληματισμούς και επαναπροσδιόρισε την γυναίκα, ως ανθρώπινο υποκείμενο και την αποταύτισε από τον φυσικό κόσμο.

4.2. Οι πολιτιστικές προσεγγίσεις του φεμινισμού

Οι φεμινιστικές προσεγγίσεις άρχισαν να εμφανίζονται από τις αρχές του εικοστού αιώνα, με εξέχουσες προσωπικότητες, την Simon De Beauvoir, Kate Millet, Hellen Cixous & Judith Butler.

Εξέτασαν το κοινωνικό πλαίσιο της σύγχρονης σε σχέση με την περιθωριοποίηση του γυναικείου φύλου από το κοινωνικό βίο, και διατύπωσαν την άποψη ότι «γυναίκα δεν γεννιέσαι αλλά γίνεσαι», διαχώρισαν το βιολογικό(γεννιέσαι) από το κοινωνικό(γίνεσαι). Αλλά συνιστά περισσότερο, μία κοινωνική κατασκευή, δεν αμφισβητείται η βιολογία, καθώς ο έμφυλος διαχωρισμός εμπεριέχει πολλά περισσότερα πολιτισμικά στοιχεία, τα οποία και αναφέρθηκαν στο παραπάνω κεφάλαιο. Το ότι η γυναικεία ταυτότητα προσδιοριζόταν ως φύση ή βιολογία, δημιούργησε στην γυναίκα μία εμπεδωμένη μειονεξία, που την οδήγησε στην εύκολη χειραγωγή της⁵⁷. Η Kate Millet, συμπληρώνει ότι τόσο η γυναίκα όσο και ο άντρας είναι πολιτισμικές κατασκευές και κινούμενη στο χώρο της λογοτεχνίας, εντόπισε την παρουσία έντονων πατριαρχικών αντιλήψεων στην λογοτεχνική παραγωγή⁵⁸. Στο έργο,

⁵⁶ Μιχαλακέα Α.,(2020)., *Το γυναικείο αν- υποκείμενο στη διαλεκτική του διαφωτισμού*, σ. 85.

⁵⁷ Αραμπατζής Γ.,(χ.χ.), *Φιλοσοφία, Φύλο & Λογοτεχνία 1*, σ. 4-5.

⁵⁸ ό.π., σ. 5.

Ο Εραστής της Λαίδης Τσάτερλυ, του D.H. Lawrence, άσκησε έντονη κριτική, το οποίο έγινε αντικείμενο λογοκρισίας για την σεξουαλική του ελευθεριότητα. Η θεωρητικός διατείνεται ότι στο έργο, δεν ανατρέπεται ο πουριτανισμός της Αγγλικής κοινωνίας, δίνοντας βαρύνουσα σημασία στις σχέσεις των δύο φύλων μέσα από την σεξουαλικότητα. Η γυναίκα γίνεται αντικείμενο ηδονής και απόλαυσης, διατηρώντας ένα παθητικό ρόλο, καταδεικνύοντας ότι ο ερωτικός παράδεισος είναι κατά βάση ανδρική υπόθεση⁵⁹. Επίσης η αναγωγή στην σεξουαλικότητα, όλων των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η γυναίκα, συσκοτίζει την κοινωνική πραγματικότητα και μας εμποδίζει να δούμε τις πραγματικές πηγές δυσαρέσκειας της γυναικείας ύπαρξης.

Επιπλέον καθώς το λογοτεχνικό έργο, γράφτηκε από άνδρα, επόμενο είναι να αποτυπώνεται, η ανδρική οπτική των έμφυλων σχέσεων. Δεν υπάρχει συναισθηματικό δέσιμο και επικοινωνία ώστε να μοιραστούν τις μύχιες σκέψεις τους, τα κύρια πρόσωπα του έργου. Διαφαίνεται ότι ο λόγος περί σεξουαλικής απελευθέρωσης, που στιγμάτισε αρνητικά την γυναίκα, είναι περισσότερο εμπνευσμένος από τις ανδρικές προκαταλήψεις, ότι η γυναίκα ως φύση έλκεται από τις γήινες απολαύσεις και την ηδονή, τις οποίες δεν μπορεί να χαλιναγωγήσει καθώς στερείται λογικής. Από μία άλλη κοινωνική και ριζοσπαστική προσέγγιση θα προσέδιδε μία άλλη διάσταση στο εν' λόγω έργο, ότι σοκάρει την κυρίαρχη συντηρητική ηθική, απενοχοποιεί τον έρωτα και την ηδονή, και τα μετουσιώνει σε ανάγκη για επικοινωνία μεταξύ των δύο φύλων, καταλύοντας μ' αυτό τον τρόπο και τους ταξικούς διαχωρισμούς, αστού – εργάτη.

Μία άλλη θεωρητικός του κινήματος, η Hellen Cixous, γνωστή για το άρθρο της *«Το γέλιο της Μέδουσας»*, με την ανατρεπτική της ματιά, προσανατόλισε την φεμινιστική κριτική, στενότερα στο έμφυλο ζήτημα, δίνοντας αξία στην γλώσσα και στην γραπτή έκφραση. Ασκεί κριτική στην νεωτερική κοινωνία, του ορθολογισμού, και την Φροϋδική προσέγγιση της σεξουαλικότητας. *«Σχεδόν ολόκληρη η ιστορία της γραφής συγχέεται με την ιστορία της λογικής..... Έχει γίνει ένα με τη φαλλοκεντρική παράδοση... αυτοθαναμαστικός, αυτοδιεγερτικός, αυτάρεσκος φαλλοκεντρισμός.»*⁶⁰. Η κουλτούρα της κοινωνίας διαμορφώνεται μέσα από το ανδρική και φαλλοκεντρική οπτική. Ο άντρας είναι ορθός όπως και κάθε φαλλός, και το

⁵⁹ ό.π., σ. 7,

⁶⁰ Αραμπατζής Γ.,(χ.χ.), *Φιλοσοφία, Φύλο & Λογοτεχνία* 1, σ.12

ορθός παίρνει τις ερμηνείες, δίκαιος, κανονικός. Ενώ η γυναίκα είναι το μεταβατικό αντικείμενο, και βρίσκεται σε πλάγια πτώση επειδή έχει πλαγιάσει⁶¹.

Η γυναικεία γραφή, όμως για την θεωρητικό, δεν εστιάζεται στην ύλη και την σεξουαλικότητα του ανδρικού βλέμματος, αλλά η γλώσσα της, και η γραπτή της έκφραση είναι μία πράξη πολιτική και επαναστατική: «... αποπροσανατολίζει τους εκπροσώπους της λογικής... χαίρονται να ανακατεύουν την τάξη του χώρου..... να κενώνουν τις δομές και να αναποδογυρίζουν την ευπρέπεια.»⁶². Στόχος της είναι, το γυναικείο φύλο να καταστεί υποκείμενο, από επουσιώδες να γίνει ουσιώδες, να βρει την άριστη μορφή της. Και αυτό θα επιτευχθεί μέσα από την γραπτή γλώσσα, διότι το γράψιμο είναι κάτι υψηλό, και πολύ σπουδαίο. Δεν αναζητά μέσα από την γραφή την ισότητα, να εξομοιωθεί με τον άντρα, να υιοθετήσει, τις ανδρικές αναπαραστάσεις και τις αντιλήψεις του, δηλαδή να βλέπει τον κόσμο μέσα από το ανδροκεντρικό βλέμμα, της πατριαρχικής κοινωνίας. Μία τέτοια προσέγγιση της γυναικείας λογοτεχνικής γραφής, θα την οδηγούσε στην προσαρμογή με το κοινωνικό περιβάλλον, στην αυτοαλλοτρίωσή της.

Την εποχή αυτή εμφανίζεται μια ιδιάζουσα γυναικεία λογοτεχνική γραφή της αυτοαφήγησης που γνώρισε μεγάλη άνθηση στη Γαλλία. Σημείο εκκίνησης είναι η συνειδητοποίηση της καταπίεσης που βιώνει η γυναίκα στο περιβάλλον, την ανάγκη να μιλήσει για τον εαυτό της, για την κοινωνική της καταπίεση, να περιγράψει την πραγματικότητα μέσα από την δική της ανατρεπτική της ματιά, και ευαισθησία. Αξίζει να σημειώσουμε την συνεισφορά της Γαλλίδας δημιουργού, Annie Ernaux, η οποία τιμήθηκε πρόσφατα με το νόμπελ λογοτεχνίας. Με ιδιαίτερη μαεστρία, εντρυφεί στην γυναικεία ψυχολογία, και κάνει το ατομικό, απρόσωπο και συλλογικό. Η προσωπική εμπειρία μεταμορφώνεται σε κοινωνική κριτική, η γλώσσα της είναι αιχμηρή, που αγγίζει την ψυχή του αναγνώστη. Το έργο της, *Το γεγονός*, γνώρισε μεγάλη επιτυχία καθώς μεταφέρθηκε στους κινηματογράφους, κερδίζοντας το 2021, το χρυσό Λέοντα στο φεστιβάλ της Βενετίας. *Το γεγονός*, αναφέρεται στην προσωπική εμπειρία της έκτρωσης, που αναγκάστηκε να κάνει, προκειμένου αποφύγει την ντροπή ως ανύπαντρη μητέρα, και στιγματίσει την ίδια και την οικογένειά της. Δεν ήταν μία δική της απόφαση, αλλά ένας εξαναγκασμός που της επιβλήθηκε από την από την κυρίαρχη ηθική. Ομολογεί ότι υπήρξε ένα τραύμα, βαθιά χαραγμένο στην μνήμη της, το οποίο και δεν ξεπέρασε ποτέ.

⁶¹ Θαλάσσης Γ., (14/07/2017), *Ο γυναικείος λόγος και γυναικεία γραφή*, χ.σ.

⁶² ό.π., *Φιλοσοφία, Φύλο & Λογοτεχνία 1*, σ.13.

Η ίδια αναφέρει, ότι το γράψιμο, είναι μία πολιτική πράξη που θέτει προβληματισμούς για την κοινωνική ανισότητα⁶³.

Τέλος η Judith Butler., Αμερικανίδα φιλόσοφος με ενδιαφέρον στα ζητήματα φύλου. Δέχεται την θέση ότι οι διαχωρισμοί των φύλων είναι μία κοινωνική κατασκευή, και συμπληρώνει, ότι οι έννοιες περί ουσίας του φύλου, υποστηριζόμενες από την θετικισμό και εργαλειοποίηση του λόγου ενίσχυσαν την ιδέα του διαχωρισμού των δύο φύλων, και τα εγκλώβισαν στην σχέση εξουσίας και υποταγής. Αρνείται την ιδέα, της έμφυλης ταυτοποίησης μέσω μιας ουσιοκρατικής οπτικής, που φυσικοποιώντας τα φύλα, τους προσδίδει σταθερό και αμετάβλητο χαρακτήρα. Σ' αυτό το πλαίσιο και η σεξουαλικότητα, δεν είναι στην φυσική τάξη των πραγμάτων, αλλά μία κοινωνική κατασκευή, που διαμορφώνει τους τα στερεότυπα της έτερο – σεξουαλικότητας, ως ένας μηχανισμός διαιώνισης και αναπαραγωγής της Πατριαρχικής κοινωνίας, που συνδράμουν κοινωνικοί θεσμοί(εκκλησία, νόμοι), και περιθωριοποιεί άλλες μορφές ανθρώπινης σεξουαλικότητας, ως μη φυσιολογικές⁶⁴. Εδώ διαφαίνονται και οι αντιφάσεις του κοινωνικού συστήματος, από την μια νομιμοποιεί την ετεροφυλία και από την άλλη συντηρεί το έμφυλο ζήτημα και με τις συγκρουσιακές τους σχέσεις.

Επομένως για την θεωρητικό του φεμινισμού, δεν υπάρχουν ουσίες αλλά ανθρώπινα όντα, η γυναίκα από την θέση του υποκειμένου τοποθετείται, όπως και ο άντρας, σε έλλογα όντα, με αντίληψη, και με ενσυναίσθηση της κοινωνικής πραγματικότητας.

Προτάσσει την ιδέα της επιτέλεσης, της επαναληψιμότητας του λόγου και της πράξης. Σύμφωνα με την μεταδομιστική θεωρία δεν υπάρχει σταθερότητα του νοήματος, ο ίδιος λόγος και ίδιες πράξεις, παίρνουν διαφορετικά νοήματα σε διαφορετικά πλαίσια και χρονικές στιγμές, ικανά να υπονομεύσουν ή και να ανατρέψουν τους κυρίαρχους κανόνες⁶⁵.

Ο λόγος είναι μία επιτέλεση, μία γλωσσική δράση, ανάληψη ατομικής ευθύνης ή και απόδοση ευθύνης ακόμη και την διακήρυξη θέσεων, μία πολιτική δράση, και μία πράξη αντίστασης απέναντι στους κυρίαρχους κανόνες.

Ο λόγος δεν εκφράζει την επιθυμία της γυναικείας αναγνώρισης, αλλά εκφράζει την αυτονομία, την ευθύνη της ατομικής επιλογής, το αυτεξούσιο που συνδέεται με την δράση⁶⁶, περνάμε στην εποχή της ανθρώπινης ελευθερίας της επιλογής και του

⁶³ Οικονόμου Γ.,(07/10/2022), *Τα τέσσερα βιβλία της Νομπελίστριας Annie Ernaux που πρέπει να ξέρεις*, χ.σ.

⁶⁴ Μαροπούλου Μ., (χ.χ.), *Το τρίτο Φεμινιστικό κύμα: μεταμοντέρνος ή μεταδομιστικός φεμινισμός*, σ.126.

⁶⁵ ό.π., σ. 125.

⁶⁶ Αραμπατζής Γ., (χ.χ.), *Φιλοσοφία, Φύλο και Θέατρο*, σ. 6.

αυτοπροσδιορισμού, απελευθερωμένη από την θυματοποίηση και την κυριαρχία⁶⁷. Οι ταυτοποιήσεις δεν υπάρχουν παρά μόνο σε εξουσιαστικά καθεστώτα, που διατυπώνουν την εγκυρότητα της δικής τους μοναδικής αλήθειας και γνώσης. Το να διαχωρίζουμε τον άντρα από την γυναίκα, δεν κάνουμε τίποτα παρά να συντηρούμε το πατριαρχικό μοντέλο εξουσίας. Η πολύπλοκη έννοια του αυτοπροσδιορισμού της κοινωνικής ταυτότητας συναντάει την πολιτική στάση και πρακτική. Επομένως για να επιβιώσει το πολιτικό σύστημα, απαιτείται να συμπεριλάβει στην ιδεολογία της, τις αξίες και τα αιτήματα του φεμινιστικού κινήματος και των μειονοτήτων, και δεν αρκεί μόνο αυτό, αλλά και να τα προστατεύσει μέσα από το νομικό και θεσμικό της πλαίσιο.

Συνοπτικά, η γυναίκα στη Δύση, πέρασε από πολλές συμπληγάδες, της κυριαρχίας της αλλοτρίωσης, του ετερο- καθορισμού διεκδικώντας την ισότητα, έως ότου να αναγνωριστεί, ως ανθρώπινο όν με λογική. Υπήρξε σπουδαία η συνεισφορά του φεμινιστικού κινήματος, δημιούργησαν μία ιδεολογία που αντιτασσόταν απέναντι στην κυρίαρχη ιδεολογία της πατριαρχικής κοινωνίας. Οι φεμινιστές ιδέες καρποφόρησαν από σπουδαίες γυναίκες της αστικής τάξης, επιβεβαιώνοντας την Μαρξιστική άποψη ότι η γνώση, το μέγιστο ανθρώπινο κεφάλαιο, διαμορφώνει μία νέα τάξη πραγμάτων, επαναπροσδιορισμού της κανονικότητας, και αμφισβήτησης των εδραιωμένων κοινωνικών συμβάσεων και στερεοτύπων.

Το φεμινιστικό κίνημα, εκτιμά την τέχνη και τον πολιτισμό, και τα φιλτράρουν μέσα από την φεμινιστική τους ματιά ασκώντας μία πολύμορφη κοινωνική κριτική.

4.3. Φεμινισμός και Πολιτιστική Βιομηχανία

Η φεμινιστική θεώρηση δίνει εξέχουσα σημασία στα πολιτιστικά προϊόντα της εποχής, με έμφαση στο κινηματογράφο, και τα διερευνά μέσα από την ματιά του έμφυλου ζητήματος. Είναι ο τόπος παραγωγής της πολιτισμικής γυναικείας ταυτότητας, σε σχέση με την εξέλιξη του πατριαρχικού λόγου. Το ζητούμενο είναι να ερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο αναπαριστάται η γυναίκα εντός της συλλογικότητας, χωρίς να την θέτουμε σε ένα ολοποιητικό σύστημα ενότητας με το πολιτισμικό περιβάλλον, αλλά εξετάζοντας την, μέσα από το επίδικο του έμφυλου διαχωρισμού⁶⁸. Είναι ένας νέος παραγωγικός τρόπος θέασης των πολιτισμικών προϊόντων, μέσα από την πολιτική σκέψη του φεμινισμού, ώστε να

⁶⁷ Μαροπούλου Μ., (χ.χ.), *Το τρίτο Φεμινιστικό κύμα: μεταμοντέρνος ή μεταδομιστικός φεμινισμός*, σ. 131.

⁶⁸ Αραμπατζής Γ., (χ.χ.), *Φιλοσοφία, Φύλο και Κινηματογράφος*1, σ. 8

αναδυθούν τα κοινωνικά ζητήματα του σύγχρονου κόσμου. Διότι χωρίς αυτή την κριτική και τη πλουραλιστική θέαση του κινηματογράφου, η τέχνη ξεπέφτει σε ένα πρωτογενή σεξισμό.

Η αναπαραστατική δύναμη του κινηματογράφου συνίσταται στην ταύτιση του θεατή με τα πρωταγωνιστικά πρόσωπα της ιστορίας.

Αν και ρεαλιστικός κινηματογράφος στοχεύει να δώσει άμεσα την απτή πραγματικότητα, οπότε ο θεατής να έχει μία ρεαλιστική και μη αμφισβητήσιμη πρόσληψη του περιεχομένου. Οι φεμινιστικές όμως θεωρήσεις, έδωσαν στην ώθηση στην κριτική σκέψη αναδεικνύοντας ότι ο έμφυλος διςμός, της υποταγής και του ελέγχου, που συντηρείται στα ολοκληρωτικά καθεστώτα έχει και τις παρασυνέπειες, φέρνοντας την δυστυχία και την παρανομία.

Τα φιλμ νουάρ, που αναδύθηκαν στα ολοκληρωτικά καθεστώτα και τον απόηχο του πολέμου, προβάλλουν το κοινωνικό περιβάλλον, και μάλιστα με τον πιο κυνικό και σκληρό τρόπο. Απέναντι στην αμφίσημη προσωπικότητα της μοιραίας γυναίκας, συμπυκνώνεται όλος ο συγκρουσιακός χαρακτήρας της κοινωνίας, από την μια είναι το αντικείμενο του πόθου και συγχρόνως υπεύθυνη για την κοινωνική ηθική παρακμή. Η γυναίκα του φιλμ νουάρ ζει σ' ένα κόσμο που κυριαρχείται από άντρες, όπου το πεπρωμένο της, είναι να αδικηθεί⁶⁹, και να οδηγηθεί στο θάνατο ή στην φυλακή. Η άσκηση πράξεων βίας, επαναφέρουν την τάξη, με την τιμωρία της γυναίκας, είναι οι συνέπειες ενός συστήματος, που κυριαρχείται από την σύγκρουση των δύο φύλων. Σ' αυτή τη βία, πιθανόν να συνηγόρησε και η εμφάνιση των πρώτων φεμινιστικών κινημάτων, που βιώνονταν ως απειλή για το πατριαρχικό μοντέλο εξουσίας.

Στο ρεαλιστικό κινηματογράφο επίσης, μέσα από την σκηνοθετική επιμέλεια σκιαγραφούνται οι αντιθετικοί χαρακτήρες γυναικείου φύλου, ως συμπαραδήλωση μια μεταγλώσσα πάνω στο γλώσσα του κινηματογράφου, που σκοπό έχει να εκφράσει το νόημα του φύλου, και το σημασιολογικό εύρος της⁷⁰. Η καλή και η κακή γυναίκα, η πρώτη είναι θεματοφύλακας της οικογένειας και των ηθικών αξιών, και η δεύτερη συμβολίζει την ανατροπή των καθιερωμένων αξιών και πεποιθήσεων μιας συλλογικότητας. Η κακή, δεν εντάσσεται στην νόρμα του οικογενειακού βίου, αλλά ανακινεί την πατριαρχική ηθική. Εκφράζεται στην

⁶⁹ Αραμπατζής Γ., (χ.χ.), *Φιλοσοφία, Χίτσκοκ και Φιλμ Νουάρ*, σ.5-6.

⁷⁰ Αραμπατζής Γ., (χ.χ.), *Φιλοσοφία, Φύλο και Κινηματογράφος 1*, σ.11

παραβατικότητα, στο έγκλημα, ως ένα είδος απελευθέρωσης από το καταπιεστικό περιβάλλον, καθώς δεν εκπληρώνονται οι επιθυμίες της χειραφέτησής της⁷¹.

Η καθολικότητα του κυρίαρχου ανδρικού βλέμματος, έρχεται να αμφισβητηθεί από την γυναικεία θέαση του κόσμου, και έτσι οι ισορροπίες εξουσίας και υποταγής αρχίζουν να διαταράσσονται⁷².

Στο ρομαντικό μυθιστόρημα οι γυναίκες κατακτούν κάποια εξουσία, ο ανδρικός έρωτας για την γυναίκα εξιδανικεύεται και γίνεται υπηρέτης της αγαπημένης του, που με την φαντασία και την ονειροπόληση, δημιουργούνται εικόνες για μία ασφαλή σχέση⁷³.

Η εξέλιξη της ρομαντικής λογοτεχνίας στο σύγχρονο κόσμο, διαμόρφωσε τις ρομαντικές ιστορίες Άρλεκιν και τις σαπουνόπερες στον κινηματογράφο, που αν και αμφισβητήθηκαν αρχικά, είχαν πολλαπλά οφέλη για την γυναίκα.

Ο κινηματογράφος, υπήρξε ένας λόγος δραπέτευσης και φυγής, από τις κακουχίες που αντιμετώπιζε ο κόσμος την μεταπολεμική περίοδο, είναι μία μείξη της κτιριακής αρχιτεκτονικής και διακόσμησης, και της αίγλης των ταινιών του Χόλυγουντ.

Η ταυτοποίηση με την γυναικεία φιγούρα, την δραστήρια, επιτυχημένη και αρεστή θηλυκότητα, συνηγορεί σε μία νέα αντίληψη του εαυτού, την αυτοεκτίμηση, την ενδυνάμωση του γυναικείου υποκειμένου, την σμίλευση του εαυτού, που έρχεται σε αντίθεση με την αυτοθυσία της μητρότητας και της οικογένειας⁷⁴. Τα ρομάντζα και οι ρομαντικές ιστορίες αγάπης, σχετίζονται με την ανάγκη να νοιώσουν συναισθηματικό δέσιμο μέσα στην ετεροφυλική τους σχέση, με κάποιον που αμοιβαία θα τους προστατεύει (πατρικό πρότυπο), θα τους φροντίζει (μητρική αγάπη), συνδυασμένα με την ερωτική ικανοποίηση με άλλα λόγια, ολοκλήρωση του γυναικείου υποκειμένου μέσω της συμβίωσης με τον άντρα⁷⁵.

Το έμφυλο ζήτημα αναπαριστάται στην τέχνη με έναν υπόρρητο τρόπο, που ερμηνεύεται από το γυναικείο φύλο, δεν είναι μονολιθικός, δεν προσλαμβάνουν και δεν ερμηνεύουν με τον ίδιο τρόπο όλες οι γυναίκες, υπάρχει μία πολλαπλότητα ερμηνειών, που εξαρτάται από το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ζει, τις αξίες που διέπουν την ζωή της, και την σχέση της με το οικογενειακό της περιβάλλον.

⁷¹ Αραμπατζής Γ., (χ.χ.) *Φιλοσοφία, Φύλο και Μουσική 2*, σ. 10

⁷² Storey J., (2015), *Πολιτισμική Θεωρία και λαϊκή κουλτούρα*, σ. 205 .

⁷³ ό.π., σ. 212

⁷⁴ ό.π., σ. 207 -209.

⁷⁵ Storey J., (2015), *Πολιτισμική Θεωρία και λαϊκή κουλτούρα*, σ. 205 .

Η τέχνη μπορεί να βιωθεί ως αντιστάθμισμα στην ελαττωματική - προβληματική σχέση που βιώνει με τον σύντροφό της, καθώς της προσφέρει μία προσωρινή ανακούφιση. Επίσης τα μηνύματα που προσλαμβάνει επηρεάζουν την καθημερινότητάς της; και πως τα διαχειρίζεται; την βοηθούν να βελτιώσει την ετεροφυλική της σχέση;

Το βέβαιο είναι ότι τα πολιτιστικά αγαθά, ενέχουν μία ουτοπική διάσταση, που ενθαρρύνει την γυναικεία προσπάθεια, προσδοκώντας ένα καλύτερο μέλλον. Απέναντι στην υποτίμησή της, η γυναίκα αντιδρά με το ρήμα σ' αγαπώ, η ανιδιοτελής αγάπη η οποία δεν περιορίζεται εύκολα ⁷⁶. Καταλύει τις κοινωνικές τάξεις, την ιδιοτέλεια, την εξουσία και την υποτέλεια, είναι από μόνη της, μία δεξαμενή αντίστασης και επαναστατικότητας, η οποία όμως φυλακίστηκε στον οικογενειακό βίο, ενισχύοντας την αυθεντία του κατεστημένου ⁷⁷.

Η μυθοπλαστική βιογραφία «Ορλάντο μία βιογραφία» της Βιρτζίνια Γούλφ, περικλείει όλο το θησαυρό της κατασταλαγμένης - ολοκληρωμένης φεμινιστικής θεώρησης. Χρησιμοποιεί το παράδοξο και το εξωπραγματικό στοιχείο, που διατυπώνεται με τις συχνές εναλλαγές φύλου του πρωταγωνιστή. Τα δύο φύλα, το ανδρικό και το γυναικείο συνυπάρχουν στο ίδιο πρόσωπο ως μία ολότητα. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι η δημιουργός, επιχειρεί να συμφιλιώσει το ανδρικό με το γυναικείο φύλο στο ίδιο πρόσωπο, που συνιστά και το ανδρόγυνο υποκείμενο. Η σύνθεση του ανδρόγυνου, αφήνει την σκέψη μας να φανταστεί ότι η αρμονία και η αμοιβαία κατανόηση, μεταξύ των δύο φύλων, είναι δυνατόν να επιτευχθούν. Διατηρεί μία στάση αντι ουσιοκρατική, το ανδρόγυνο δεν δηλώνει την σύνθεση διαφορετικών ουσιών, και ποιότητων μεταξύ των φύλων, αλλά μέσα από το ανδρόγυνο υποκείμενο, αποδομείται το δίπολο αρρενωπότητα – θηλυκότητα, άντρας – γυναίκα ⁷⁸. Κατανοεί την ρεαλιστική πραγματικότητα του κόσμου, την οποία και αναπλάθει με την φαντασία και τους συμβολισμούς, για να μας αναγγείλει ότι το παράδοξο και το φανταστικό του σήμερα, μπορεί να γίνει η απτή πραγματικότητα στο μέλλον.

⁷⁶ Θαλάσσης Γ., (14/07/2017), *Ο γυναικείος λόγος και γυναικεία γραφή*, χ.σ.

⁷⁷ Μιχαλακέα Α., (2020)., *Το γυναικείο αν- υποκείμενο στη διαλεκτική του διαφωτισμού*, σ. 85.

⁷⁸ Σηφάκη Ε., (2015), *Φεμινισμός και μοντερνισμός: οι εμβληματικές Βιρτζίνια Γούλφ και Σιμόν ντε Μπωβουάρ*, σ. 35.

4.4. Σύγκριση της φεμινιστικής θεώρησης με την Σχολή της Φρανκφούρτης και Μπέρμιγχαμ

Η φεμινιστική σκέψη, δεν διαπνέεται από την στενότητα των πολιτικών πεποιθήσεων, καθώς οι φεμινίστριες προέρχονταν από διάφορους πολιτικούς χώρους σε αντιδιαστολή με την σχολή Φρανκφούρτης, η οποία καθοδηγείται από τις αριστερές πολιτικές πεποιθήσεις, κυρίως από τον Μαρξισμό και την κοινωνική θεώρηση του Γκράμσι.

Ο φεμινισμός δεν στοχεύει να αλλάξει το πολιτικό σύστημα, αλλά να το εξανθρωπίσει, σε αντίθεση με Γερμανική σχολή η οποία ονειρεύεται την εδραίωση του σοσιαλισμού. Τα πολιτιστικά προϊόντα είναι το μέσο για την ιδεολογική χειραγωγή των πολιτών και την εδραίωση του καπιταλισμού στην κοινωνία. Ενώ αντίθετα, ο φεμινισμός, δεν εστιάζεται σε όλη την κοινωνία, αλλά το ενδιαφέρον της, και η προσοχή της, βρίσκεται στην καταπιεσμένη γυναίκα, του πατριαρχικού μοντέλου εξουσίας. Θεωρεί ότι η τέχνη δεν καθοδηγείται και διατηρεί την σχετική της αυτονομία. Ο φεμινισμός αναλύει τα πολιτιστικά προϊόντα, απαλλαγμένος από το βάρος μιας μονολιθικής πολιτικής σκέψης. Μας παρέχει ένα πλουραλιστικό πεδίο εννοιών νοημάτων, τα οποία συνθέτει για την κατανόηση της πατριαρχικής εξουσίας, που έχει άμεση σχέση, με τον έμφυλο διαχωρισμό. Ενώ αντίθετα η γερμανική σχολή, διατείνεται ότι προσφέρει τυποποιημένα προϊόντα, εύκολα καταναλώσιμα από τις μάζες. Διαφαίνεται στην σκέψη της, ότι στην κοινωνία υπάρχει ένα ομοιόμορφο κοινό, με κοινή κουλτούρα, που είναι πειθήνιο όργανο της αστικής τάξης, και εύκολα χειραγωγήσιμο. Ενώ για το φεμινισμό, υπάρχουν πλήθος διαφοροποιημένα προϊόντα, και η γυναίκα δεν είναι το αντικείμενο που μόνο καταναλώνει, αλλά ερμηνεύει την τέχνη μέσα από την οπτική του έμφυλου ζητήματος. Για την Γερμανική σχολή υπάρχει σύγκρουση αστού – εργάτη και για τον φεμινισμό σύγκρουση άνδρα – γυναίκας. Σε αντίθεση με την σχολή Φρανκφούρτης, ο φεμινισμός δεν εστιάζεται στην οικονομική κερδοφορία, αλλά επιχειρεί να αποδομήσει τον πατριαρχικό λόγο, χωρίς να προσδοκά την ανάληψη της εξουσίας. Το ουτοπικό της στοιχείο για ένα καλύτερο μέλλον, περιορίζεται στην λύση του έμφυλου ζητήματος, που αντανακλάται στην αρμονική συμβίωση των δύο φύλων. Για την σχολή Φρανκφούρτης, το ουτοπικό στοιχείο στην τέχνη δεν υπάρχει, καθώς σχετίζεται, με την προσδοκία της εδραίωσης της σοσιαλιστικής ιδεολογίας, και την κατάληψη της εξουσίας από την εργατική τάξη.

Οι διαφορές με την σχολή του Μπέρμιγχαμ είναι ότι ο φεμινισμός δεν εκκινείται από την αριστερή πολιτική ιδεολογία. Το ουτοπικό στοιχείο στην τέχνη για ένα καλύτερο μέλλον στη σχολή του Μπέρμιγχαμ, ταυτίζεται με την πλάνη και τις ψευδείς υποσχέσεις του φιλελευθερισμού. Δεν δίνει ιδιαίτερη αξία στα πολιτιστικά προϊόντα, τα οποία τα θεωρεί περιθωριακά και χρησιμεύουν μόνο για ψυχαγωγία και διασκέδαση και επομένως δεν τα αναλύει σε βάθος. Σε αντίθεση με το φεμινισμό, εκτιμάει την πολιτιστική βιομηχανία και εξετάζει ενδελεχώς, το έμφυλο ζήτημα στα πολιτιστικά προϊόντα, με μία διεισδυτική ματιά, και αμεσότητα, όπως αυτό διαμορφώνεται στο πέρασμα του χρόνου.

Το ενδιαφέρον της σχολής του Μπέρμιγχαμ εστιάζεται στην κουλτούρα της αστικής τάξης και την σχέση της με την πολιτική του φιλελευθερισμού. Η κατανόηση των νοημάτων της πολιτιστικής βιομηχανίας εξετάζεται σύμφωνα με το μοντέλο των μέσων μαζικής επικοινωνίας, πομπός και δέκτης. Η κουλτούρα της εργατικής τάξης προσαρμόστηκε με την κουλτούρα της αστικής τάξης, την φιλελεύθερη ιδεολογία, οπότε και η αντικατάστασή της από την σοσιαλιστική ιδεολογία, δεν ευοδώθηκε. Έδειξε ενδιαφέρον στην βιωμένη πραγματική ζωή και στις υποκουλτούρες, όπως εκφράζονται μέσα από την στάση ζωής, την παρεκκλίνουσα συμπεριφορά και την παραβατικότητα, την οποία και ερμήνευσε μέσα από την αριστερή οπτική, ως επαναστατική στάση, αντίδραση απέναντι στην αλλοτρίωση, την ανεργία και την οικονομική ανέχεια.

Ο φεμινισμός εξέτασε το έμφυλο ζήτημα, όπως αυτό αποτυπώνεται, στην τέχνη, στο κύριο και πλεονάζον λόγο, και μέσα από την γυναικεία θέαση και ανάγνωση και την ταύτιση με τα κύρια πρόσωπα, τέθηκαν προβληματισμοί και αναδύθηκαν νέες εικόνες, και αναπαραστάσεις σχετικά με τον έμφυλο δυϊσμό και την μεταξύ τους σχέση.

Η παραβατικότητα είναι αποτέλεσμα της έντονης καταπίεσης, που δέχεται η γυναίκα, στην προσπάθειά της αποκτήσει την αυτονομία της, και να έχει τον έλεγχο της προσωπικής της ζωής. Οι φεμινιστικές απόψεις που διαχύθηκαν στην κοινωνία επηρέασαν και τον λόγο της τέχνης. Η ανάγνωση και θέαση των πολιτιστικών αγαθών, δεν ερμηνεύτηκε μόνο από το ανδρικό βλέμμα αλλά και μέσα από την γυναικεία θέαση, και την οπτική της φεμινιστικής θεωρίας.

Οι αριστερές προσεγγίσεις επιδίωκαν να αντικαταστήσουν το ολοποιητικό σύστημα του αυταρχισμού και του φιλελευθερισμού με το ολοποιητικό σύστημα του σοσιαλισμού. Σε αντίθεση με το φεμινισμό που δήλωνε ότι δεν υπάρχουν απόλυτες αλήθειες και μεγάλες αφηγήσεις. Έκρινε την πατριαρχική κοινωνία, μέσα από το πρίσμα του σχετικισμού, ότι

υπάρχουν διάφορες αλήθειες και πολλές φορές ανταγωνιστές μεταξύ τους, οι οποίες χρήζουν και την τεκμηρίωσή τους. Είναι ένας δημοκρατικός διάλογος, που αμφισβητεί τις μεγάλες αφηγήσεις, της ορθολογικό ποιημένης διαφωτιστικής σκέψης, αναδεικνύοντας τα οφέλη του δημοκρατικού διαλόγου, που εμπλουτίζουν την σκέψη, ώστε να ξεπεραστούν οι αντιφάσεις του κοινωνικού συστήματος.

Η εργατική τάξη προσαρμόστηκε με τις φιλελεύθερες αξίες, σε αντίθεση με τον φεμινιστικό κίνημα, το οποίο ανέδειξε την γυναικεία υπόσταση, μέσα από την τέχνη, και την έβγαλε από το σκοτάδι της δυστυχίας και της ανδρικής καταπίεσης.

5. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Από την πραγμάτευση του θέματος, διαφαίνεται ότι οι αριστερές θεωρήσεις, διείδαν την πολιτιστική βιομηχανία, ως ένα σύγχρονο θεσμό για την ιδεολογική χειραγώγηση της κοινωνίας. Η στάση τους εμφορείται από την διάσταση και συγκρουσιακή σχέση φιλελευθερισμού – σοσιαλισμού, αστού - εργάτη. Βλέποντας τα πολιτιστικά αγαθά από ψηλά ως αντανάκλαση φιλελεύθερης οικονομίας και ιδεολογίας εγκλωβίστηκαν σ' μονολιθικό πολιτικό τρόπο σκέψης. Παρέμειναν στην αντιθετική σχέση φιλελευθερισμού και σοσιαλισμού, και δεν διέγνωσαν μέσα από το περιφερειακό και το λανθάνον μήνυμα, τις διαφορετικές συνδηλώσεις και νοηματοδοτήσεις των πολιτιστικών προϊόντων. Έβλεπαν τα πολιτιστικά προϊόντα από ψηλά από την οπτική της πολιτικής, και όχι μέσα από την κοινωνία. Η στάση τους χαρακτηρίζεται από μία πατερναλιστική αντίληψη για την κοινωνία, όπου η πολιτική και η οικονομία καθορίζει την παραγωγή και το περιεχόμενο των πολιτιστικών αγαθών. Η προσήλωσή τους στην Μαρξιστική θεώρηση, δεν τους άφησε περιθώρια να διαγνώσουν τις κοινωνικές αλλαγές, που συντελέστηκαν στην κοινωνία, διερχόμενη από τα ολοκληρωτικά καθεστώτα στο φιλελεύθερο δημοκρατικό καθεστώς. Στην ουσία ταύτισαν τον ολοκληρωτισμό και τον αυταρχισμό με την δημοκρατική φιλελεύθερη πολιτική. Ο εκδημοκρατισμός της κοινωνίας, με τις συνακόλουθες ελευθερίες του ατόμου, της ελευθερίας της έκφρασης, με την αυτονομία από κάθε πατερναλιστική – εξουσιαστική σχέση, και με την ελεύθερη πρόσβαση στη γνώση, διαμόρφωσαν ένα νέο κοινωνικό περιβάλλον, το οποίο και αγνοήθηκε από τους Γερμανόφωνους θεωρητικούς.

Η σχολή Φρανκφούρτης, είδε στα πολιτιστικά προϊόντα, την αντανάκλαση του αυταρχικού φιλελεύθερου καθεστώτος, την υψηλή τέχνη που καταναλώνεται από τον αστό και την χαμηλή τέχνη που καταναλώνεται από την μάζα – την εργατική τάξη. Και δίνοντας κοινωνικό πρόσημο στα πολιτιστικά προϊόντα, στην ουσία συντηρεί την ταξική αντιπαράθεση της μαρξιστικής θέσης, και την σχέση εξουσίας και υποταγής. Επιπροσθέτως καθώς μόνο η υψηλή τέχνη, φέρει μέσα της ουτοπικό στοιχείο, ικανό να ανατρέψει την κοινωνική κανονικότητα, εμμέσως ενισχύει την άποψη ότι, μόνο η αστική τάξη, έχει τα εχέγγυα, το όραμα και την γνώση για μία κοινωνική ανατροπή. Από την άλλη η μάζα – εργατική τάξη είναι ένα πειθήνιο όργανο και εύκολα καθοδηγούμενο κοινό. Με την προσέγγισή της δεν ανατρέπει το ταξικό καθεστώς, καθώς δεν αναγνωρίζει τις δυνατότητες της μάζας, και παρ'

όλη την αρνητική κριτική, ενισχύει τον φιλελευθερισμό, τοποθετώντας στο βάθρο της γνώσης την αστική τάξη και υποτιμώντας την μάζα, ως μία συλλογικότητα εύκολα χειραγωγήσιμη από την πολιτική εξουσία. Παρόλη την αντιθετική σχέση με τον φιλελευθερισμό, δεν πρόβαλλε, μία καλύτερη κοινωνία έχοντας ως σημείο αναφοράς το μέλλον, αλλά φαίνεται πως την σύγκρουση φιλελευθερισμού και σοσιαλισμού, την τοποθέτησε στο παρελθόν της αρχαιότητας, όπου η μάζα είναι ανίκανη να κατανοήσει τα υψηλά και τα ιδεώδη.

Από την άλλη εξιδανικεύει την υψηλή τέχνη της προκαπιταλιστικής κοινωνίας, στην οποία δεν υπήρχε φαινομενικά αποκλεισμός της μάζας, όμως δεν ήταν σε θέση να την κατανοήσει και να την ερμηνεύσει, λόγω της πνευματικής της ανεπάρκειας, καθώς ήταν αποκλεισμένη από την γνώση και την παιδεία.

Η θέση της σχολής Φρανκφούρτης, οραματίζεται την ιδεατή κοινωνία του σοσιαλισμού, αναφερόμενη στο παρελθόν και προσκολλημένη στην ταξική πάλη, προσδοκά ένα καλύτερο μέλλον για την κοινωνία. Το εγχείρημά της μένει στο θεωρητικό σχήμα θέση – αντίθεσης, με ερμηνείες του παρελθόντος, ίσως γι' αυτό δεν καρποφόρησε, διότι η εστίαση στο παρελθόν και η προσκόλληση σ' αυτό, εμποδίζει να διαγνώσει το μέλλον, την εξελικτική πορεία της ιστορίας και της κοινωνίας.

Η Βρετανική σχολή διαφοροποιήθηκε και προσπάθησε να εξελίξει την προσέγγιση της σχολής Φρανκφούρτης, εμπνεόμενη από την αριστερή Μαρξιστική προσέγγιση. Δέχεται την άποψη ότι η κυρίαρχη τάξη επιχειρεί να ηγεμονεύσει κοινωνία, και αντιτείνει απέναντι στον πολιτισμό την εργατική κουλτούρα. Θεωρώντας ότι η πολιτική του φιλελευθερισμού προσαρμόζει τις αξίες και την ιδεολογία της εργατικής τάξης στην ιδεολογία της, και οπότε ανανεώνεται και αναμορφώνεται, η φιλελεύθερη ιδεολογία. Είναι μια κυρίαρχη ιδεολογία που συνθέτει, δεν στέκεται στην αντίθεση, αλλά περνάει στο επίπεδο της σύνθεσης. Το θεωρητικό σχήμα είναι : θέση – αντίθεση – σύνθεση, αλλά δεν πέρασε στην υπέρβαση. Ο κύριος λόγος είναι ότι και εδώ η υπέρβαση της αντίθεσης, δεν είχε προσανατολισμό στο μέλλον, αλλά επιστέφοντας στις βεβαιότητες του παρελθόντος, που τις αναπαράγει και τις προσαρμόζει στο ιστορικό παρόν. Η εξέλιξη είναι φαινομενική αφού χρησιμοποιεί και επιλέγει μυθικά στοιχεία του παρελθόντος, τα οποία εκλογικεύει και τα τοποθετεί στο παρόν ως αναμφισβήτητες αλήθειες. Απέναντι σ' αυτή την φιλελεύθερη πολιτική στάση σχολή του Μπέρμιγχαμ, απαξίωσε την πολιτιστική βιομηχανία, αναγνώρισε στα πολιτιστικά αγαθά την εξαπάτηση της κοινωνίας. Επομένως, όπως και η σχολή Φρανκφούρτης το ίδιο και η σχολή του Μπέρμιγχαμ, αμφισβήτησε αξία της πολιτιστικής παραγωγής, και γι' αυτό εστίασε και

το ενδιαφέρον της, και στην κουλτούρα της βιωμένης πραγματικότητας. Το νέο στοιχείο που έφερε, υπήρξε, η θεώρηση ότι η σύγχρονη κοινωνία, είναι μία πολυπολιτισμική κοινότητα, στην οποία συμβιώνουν, πολιτισμικές μειονότητες, οι οποίες προσπαθούν να επιβιώσουν και να αναγνωριστούν σ' ένα απειλητικό και εχθρικό περιβάλλον, σε μια κοινωνία που επιμένει στην καθολικότητα, και στην ολοποίηση του κοινωνικού συστήματος.

Τέλος η φεμινιστική προσέγγιση, έδωσε μία νέα διάσταση σχετικά με την θέση του φύλου στην σύγχρονη δυτική κοινωνία. Δεν αναδύθηκε από παρθένο γέννηση, αλλά έχοντας την γνώση των δύο θεωρήσεων, εξέτασε την πατριαρχική κοινωνία και το ολοποιητικό σύστημα, μέσα από μία διεισδυτική ματιά, προσβλέποντας σ' ένα ανανεωμένο και εξανθρωπισμένο μέλλον. Διείδε ότι στους κόλπους του φιλελευθερισμού, προσαρμόζεται και ανθεί η πατριαρχική κοινωνία, συντηρώντας τις σχέσεις εξουσίας και υποταγής μεταξύ των δύο φύλων. Με την κριτική της σκέψη, εξέτασε τους μύθους και τις αξίες του παρελθόντος και αποδόμησε την πατριαρχική κοινωνία, που συντηρούσε την σχέση εξουσίας άντρα και γυναίκας, που γεννήθηκαν στην αρχαιότητα και διατηρήθηκαν μέχρι και την σύγχρονη εποχή. Δεν είδε επικριτικά την πολιτιστική βιομηχανία, αλλά ως αντανάκλαση της ρεαλιστικής πραγματικότητας, και την εξέτασε μέσα από την ματιά των έμφυλων ρόλων. Στα πολιτιστικά αγαθά, αναγνώρισε, ότι στο λανθάνον, τον περιφερειακό και το πλεονάζον λόγο, εκφράζονται οι επαναστατικές εικόνες και παραστάσεις, οι οποίες και αντιτίθενται στην ενότητα του ολοποιητικού συστήματος.

Η τέχνη πράγματι είναι ότι πιο υψηλό, πνευματικό και ιδεώδες έχει νοηθεί από τον άνθρωπο. Παίρνει την πρώτη ύλη από την πραγματικότητα και την αναπλάθει με την φαντασία, προσφέροντας μία νέα αντίληψη για την γυναικείο υποκείμενο, και την ανθρώπινη υπόσταση στο σύνολό της.

Η τέχνη, ανατρέπει τους κανόνες της λογικής σύνθεσης, παίζει με τον χρόνο και την φαντασία, ενθαρρύνει την έκφραση του αυθόρμητου και του πηγαίου, του πιο ανθρώπινου και αμόλυντου στοιχείου, για να αγγίξει την υπέρβαση, την ουτοπία της απτής πραγματικότητας. Η προσέγγιση του φεμινισμού, αν και ήταν ριζοσπαστική και επαναστατική, δεν είχε την προσδοκία να πάρει την εξουσία, να αντιστραφούν οι όροι της πατριαρχίας, οραματιζόμενη μία μητριαρχική κοινωνία. Αντίθετα προσέβλεπε να αποκατασταθούν οι σχέσεις των δύο φύλων και να αποτινάξουν από πάνω τους τις εξουσιαστικές σχέσεις, και τις τάσεις επιβολής. Είναι ανθρώπινα όντα που έχουν ανάγκη, από συναισθηματικό δέσιμο και επικοινωνία, πέραν

της σεξουαλικής ηδονής, η οποία και έχει απομυθοποιηθεί, από την γυναικεία φεμινιστική προσέγγιση.

Το θεωρητικό σχήμα της, θα μπορούσε να σκιαγραφεί, θέση – αντίθεση – σύνθεση – υπέρβαση της αντίθεσης, του έμφυλου ζητήματος στην πατριαρχική κοινωνία.

Το θέμα δεν είναι ότι αποκατέστησε τις σχέσεις των δύο φύλων, αλλά και οι ιδέες της επηρέασαν την πολιτική σκέψη και στάση, απέναντι στις περιθωριακές ομάδες, των ομοφυλόφυλλων, και έδωσαν μία νέα διάσταση στον θεσμό της οικογένειας. Η ετεροφυλία δεν είναι πλέον ο κανόνας που αναγκαστικά πρέπει να τηρείται, για την επίτευξη της κοινωνικής κανονικότητας, και αρμονίας.

Στην σύγχρονη κοινωνία, με την αυτονόμηση του υποκειμένου, της σχετικότητα των πάντων και την αμφισβήτηση των καθολικών αξιών, με τον σεβασμό στην διαφορετικότητα, διερχόμαστε σε ένα νέο πολιτισμικό και δημοκρατικό περιβάλλον.

Όπου η διαφορετικότητα είναι μέρος της κοινωνικού μας βίου, και δεν αναιρεί την ενότητα και την αρμονία, η οποία και διαταράσσεται, μόνον όταν αναβιώνουν εξουσιαστικές τάσεις κυριαρχίας, και καταπίεσης του ανθρώπινου υποκειμένου.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα: Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αραμπατζής Γ., (χ.χ.), *Φιλοσοφία, Χίτσκοκ και Φιλμ Νουάρ*, (Πάτρα: ΕΑΠ).

Αραμπατζής Γ., (χ.χ.), *Φιλοσοφία, Φύλο και Κινηματογράφος I*, (Πάτρα: ΕΑΠ).

Αραμπατζής Γ., (χ.χ.), *Φιλοσοφία, Φύλο και Μουσική 2*, (Πάτρα : ΕΑΠ).

Αραμπατζής Γ., (χ.χ.), *Φιλοσοφία, Φύλο και Θέατρο*, (Πάτρα : ΕΑΠ).

Αραμπατζής Γ.,(χ.χ.), *Φιλοσοφία, Φύλο & Λογοτεχνία I*, (Πάτρα : ΕΑΠ).

Αντόρνο, Λοβεντάλ & κ.α.,(1984), *Τέχνη και μαζική κουλτούρα*, (Αθήνα: Ύψιλον).

Πασχαλίδης Γ., & Χαμπούρη – Ιωαννίδου Α.,(2002), *Οι Διαστάσεις των Πολιτιστικών Φαινομένων*(τ.μ. Α'), (Πάτρα: ΕΑΠ).

Adorno Th., (2000), *Η Σύνοψη της Πολιτιστικής Βιομηχανίας*, (Αθήνα: Αλεξάνδρεια).

Storey J., (2015), *Πολιτισμική Θεωρία και λαϊκή κουλτούρα*, (Αθήνα: Πλέθρον) .

Smith Ph., (2006), *Πολιτισμική Θεωρία Μια εισαγωγή*, (Αθήνα: Κριτική)

Πηγές από το διαδίκτυο:

Γρηγορόπουλος Ηρακλής, (χ.χ.), *Φύλο και ψυχολογία*, «fylopaideia», *Φύλο και ψυχολογία*,
http://www.fylopedia.uoa.gr/index.php/%CE%A6%CF%8D%CE%BB%CE%BF_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CF%88%CF%85%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AF%CE%B1

Θαλάσσης Γ., (14/7/2017), *Ο Γυναικείος λόγος και η γυναικεία γραφή*.

<https://giorgosthalassis.com/2017/03/14/%CE%BF-%CE%B3%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CE%AF%CE%BF%CF%82-%CE%BB%CF%8C%CE%B3%CE%BF%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B3%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CE%B3%CF%81%CE%B1/>

Μαροπούλου Μ., (χ.χ.), *Το τρίτο Φεμινιστικό κύμα: μεταμοντέρνος ή μεταδομιστικός φεμινισμός*, <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/61185>

Μιχαλακέα Αθ., (2020), « Σύγχρονα Θέματα», *Το γυναικείο αν- υποκείμενο στη διαλεκτική του διαφωτισμού*, <https://www.frenchphilosophy.gr/wp-content/uploads/2020/04/Michalakea-A.-To-gynaikio-an-ypokeimeno-sti-Dialektiki-tou-diafotismou.pdf>

Οικονόμου Γ.,(07/10/2022), *Τα τέσσερα βιβλία της Νομπελίστριας Annie Ernaux που πρέπει να ξέρεις*, [https://www.news247.gr/magazine/ta-tessera-vivlia-tis-nompelistrias-annie-ernaux-pou-prepei-na-xereis/\(1/12/2025\)](https://www.news247.gr/magazine/ta-tessera-vivlia-tis-nompelistrias-annie-ernaux-pou-prepei-na-xereis/(1/12/2025)))

Σηφάκη Ε.,(2015), *Φεμινισμός και μοντερνισμός: οι εμβληματικές Βιρτζίνια Γουλφ και Σιμόν Ντε Μπωβουάρ*(Κεφάλαιο). Στο Σηφάκη Ε. 2015. « Σπουδές φύλου και Λογοτεχνία». <https://hdl.handle.net/11419/5723>